

Cena 40 Kč

čtenář

MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

10

2018

ročník

KNIHOVNA, MENŠINY A ZNEVÝHODNĚNÍ

Služby knihoven v Evropě
Knihovna očima
romského čtenáře
Zkušenosti ze Vsetína

Bilance vydávání knih v ČR
v roce 2017 (1. část)

Rozhovor s D. Bechným,
ředitelem SVK Plzeňského kraje

Spolupráce knihoven
v česko-saském regionu

Zabezpečení webových
aplikací proti zneužití

Výsledky čtenářského výzkumu
dětí a mládeže (1. část)

Odkaz Josefa Volfa
(1878–1937)

Tisíc a jeden příběh aneb Služby evropských knihoven na pomoc uprchlíkům

s.3 51–353

Interiér dětského oddělení Městské knihovny v Malmö, kde pracují velmi aktivně se začleňováním přistěhovalců („nových Švédů“) do společnosti

↓ Pohled do haly Městské knihovny ve Stuttgartu, která poskytuje řadu služeb orientovaných na přistěhovalce

Foto: Klára Rösslerová

Knihovna ve věčném pohybu s.3 61–364 Budova SVK Plzeňského kraje...

→ ...a jeden z jejích interiérů

Foto: archiv SVK Plzeňského kraje

Téma – Práce knihoven s menšinami a znevýhodněnými

- 343 Práce knihoven s kulturními a jazykovými menšinami | Kateřina Nekolová
- 345 Multikulturní aktivity v Masarykově veřejné knihovně Vsetín | Kateřina Janošková
- 347 Knihovna očima romského čtenáře | Markéta Mířová
- 351 Tisíc a jeden příběh aneb Služby evropských knihoven na pomoc uprchlíkům | Jan Kamenický
- 354 Výběrové dotační řízení Ministerstva kultury pro rok 2019
- 355 Ze stránek Čtenáře... tentokrát před 37 lety | vybrala Vladimíra Švorcová
- 356 Lidé kolem Čtenáře Jiřina Kádnerová: Co pro mě znamená Čtenář

Vydávání knih

- 358 Bilance vydávání knih v ČR v roce 2017 (1. část) | Jaroslav Císař
- Rozhovor s Mgr. Danielem Bechným, ředitelem Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje
- 361 Knihovna ve věčném pohybu | Jaroslav Císař

Mezinárodní spolupráce

- 365 Knihovny v česko-saském regionu vytvářejí společný prostor učení | Dana Petrádová

Automatizace knihoven

- 367 Důvěryhodnost v digitálním světě | Michal Denár, Josef Moravec

Dětské čtenářství

- 372 Volný čas a čtenářství (1. část) | Hana Friedlaenderová

- 375 Psalo se jinde | Renáta Salátová

Vznik Československa – 100 let (9. část)

- 376 Josef Volf | Jaromír Kubiček
- 379 Ze světa | Roman Giebisch
- 380 Literární výročí Listopad | Milan Valden

ELEKTRONICKÁ VERZE ČTENÁŘE — <https://svkkl.cz/ctenar>

CONTENTS

Topic – Working with minorities and the disadvantaged at libraries

- 343 Working with cultural and language minorities at libraries | Kateřina Nekolová
- 345 Multicultural activities at the Masaryk Public Library in Vsetín | Kateřina Janošková
- 347 A library through the eyes of a Roma reader | Markéta Mířová
- 351 A thousand and one tales: European library services in aid of refugees | Jan Kamenický
- 354 Ministry of Culture selective grant procedures for 2019
- 355 From the pages of Čtenář... this time 37 years ago | selected by Vladimíra Švorcová

The people around Čtenář

- 356 Jiřina Kádnerová: What Čtenář means to me

Book publication

- 358 Balancing the books published in the Czech Republic in 2017 (Part 1) | Jaroslav Císař
- Interview with Mgr. Daniel Bechný, Plzeň Regional Study and Research Library Director

- 361 Library in perpetual motion | Jaroslav Císař

International collaboration

- 365 Libraries in the Czech-Saxon region create a shared teaching space | Dana Petrádová

Library automation

- 367 Reliability in the digital world | Michal Denár, Josef Moravec

Children's reading

- 372 Reading and leisure time (Part 1) | Hana Friedlaenderová

- 375 Written elsewhere | Renáta Salátová

Centenary of the establishment of Czechoslovakia / Part 9

- 376 Josef Volf | Jaromír Kubiček
- 379 From the World | Roman Giebisch
- 380 Literary Anniversaries November | Milan Valden

INHALT

Thema – Wie Bibliotheken mit Minderheiten und Benachteiligten arbeiten

- 343 Bibliotheksarbeit mit Kultur- und Sprachminderheiten | Kateřina Nekolová
- 345 Multikulturelle Aktivitäten in der öffentlichen Masaryk Bibliothek in Vsetín | Kateřina Janošková
- 347 Bibliothek nach der Sicht des Roma Lesers | Markéta Mířová
- 351 Tausend und eine Geschichte oder Dienste der europäischen Bibliotheken, die Flüchtlingen helfen | Jan Kamenický
- 354 Dotationsausschreibung des Kulturministeriums für Jahr 2019
- 355 Aus den Čtenář Seiten... diesmal 37 Jahre zurück | wählte Vladimíra Švorcová

Menschen um Čtenář

- 356 Jiřina Kádnerová: Was bedeutet Čtenář für mich

Buchverlag

- 358 Buchverlag Bilanz für Jahr 2017 in der Tschechischen Republik (1. Teil) | Jaroslav Císař

- Gespräch mit Mgr. Daniel Bechný, dem Direktor der Studien- und Forschungsbibliothek der Pilsen Region

- 361 Bibliothek in ewigen Bewegung | Jaroslav Císař

Internationale Mitarbeit

- 365 Bibliotheken in sächsisch-tschechischen Region bilden einen gemeinsamen Raum für Lernen | Dana Petrádová

Automatisierung der Bibliotheken

- 367 Vertrauenswürdigkeit in der Digitalwelt | Michal Denár, Josef Moravec

Kinderleserschaft

- 372 Freizeit und Leserschaft (1. Teil) | Hana Friedlaenderová

- 375 Es wurde woanders geschrieben | Renáta Salátová

Die Entstehung der Tschechoslowakei 100 Jahre / 9. Teil

- 376 Josef Volf | Jaromír Kubiček
- 379 Aus der Welt | Roman Giebisch
- 380 Literarische Jahrestage November | Milan Valden

OD REDAKČNÍHO STOLU

Po dovolených a před volbami

Vážení a milí čtenáři,

také míváte někdy pocit únavy z pomyslné jízdy rozjetým vlakem, ze kterého nejde vystoupit, a vy se cítíte zralí na zaslouženou relaxaci? A když se nakonec vlak zastaví, za krátkou dobu pociťujete, že vám něco chybí, že vás najednou něco nenaplnuje? Během letošních letních úmorných veder jsem si to několikrát připomínal, zatímco jsem hledal příhodný stín a chlad. Než jsem se však rozkoukal a přečetl připravené knížky jen pro své potěšení, abych se pak kochal tím, co jinak ve spěchu ani nevnímám, lokomotiva je opět přistavena a jede neměnnou rychlostí dál. Těhle kouzelné moci uplývajícího času se kořím. Kouzlem letní krajiny, hor i moří omámeni jako bychom dočasně zapomněli, co nás tolik trápilo. Vše ale zase plyne svým starým tempem a je svým způsobem ukotvující. Bohužel, často i včetně šlendriánů a podivností, nad kterými se z okének řítící se soupravy pracovního cyklu pozastavujeme. Je to tu zas, někdy jen jinak zabaleno.

Píši tyhle řádky zrovna v době, kdy se znovu rozjel kolotoč konferencí, workshopů, výměn zkušeností a názorů na tuzemské i mezinárodní úrovni, otevíraných možností zažádat o granty, podpory, mediální partnerství, kolotoč bilancování, vykazování a zveřejňování výsledků provedených průzkumů, dozívajícího děsu z GDPR, co se kde nepovedlo či nedokonale zabezpečilo. To vše se zrcadlí i na stránkách tohoto čísla.

Není to jen otupělostí, ale vzhlednu-li od zamyšlení, co opět mám a musím, k tomu, na co by bylo třeba upozornit pod dojmem názorů nezaujatých, čemu nastavit publicistickou tvář, co zvýraznit, komu po právu vystavět pomníčky z písmen a fotografického stoptimu, vzhlednu do desítek tváří s hesly slibů, které už jsem někdy někde četl, viděl a slyšel, a vše mi splývá do dalšího toku nadcházejících voleb, jež proběhnou před publikováním tohoto textu. A jsou předzvěstí, že ani v příštím roce si neoddychneme a proběhnou zase jen v trochu jiné variantě. I pod vlivem proběhlých kraj-
ských kulatých stolů *Knihovna – věc veřejná* a jejich připravované souhrnné varianty na vyšší úrovni v příštím roce skryté očekávám, zda aspoň jeden z tisíců kandidátů, ucházejících se o přízeň voličů, vedle tematiky migrantů, všechno všem zadarmo nepozvedne třeba i témata knihoven a jejich činnosti, byť noblesněji a vznešeněji formulovaná. Za všechna si dovoluji připomenout výstavbu nové budovy Národní knihovny ČR, dostupnost elektronických médií v knihovnách, evidenci zvukových dokumentů, problematiku MVS, děti a čtenářství, Česka jako kulturní země... Určitě do-
kážete dosadit spoustu dalších.

JAROSLAV CÍSAŘ

čtenář

MĚSÍČNÍK
PRO KNIHOVNY

10 | 2018 | ročník 70

Středočeský kraj

Vydává:

Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace Středočeského kraje,
ul. Generála Klapálka 1641, 272 01 Kladno

Evid. č. časopisu MK ČR E 485

ISSN 0011-2321 (Print) ISSN 1805-4064 (Online)

Šéfredaktor: PhDr. Jaroslav Císař

Redaktorka: PhDr. Pavla Vílková

Grafická úprava a sazba: Kateřina Bobková

Ilustrace na obálce: Lukáš Fibrich

Sídlo redakce (příjem inzerce

a objednávky na předplatné):

Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace, Gen. Klapálka 1641,
272 01 Kladno

tel.: 312 813 154

e-mail: ctenar@svvkl.cz (Jaroslav Císař)

e-mail: ctenar.vilkova@svvkl.cz (Pavla Vílková)

Redakční rada: Mgr. Ivona Kasalická (předsedkyně),
Mgr. Svatomíra Fojtová, Renata Fridrichová,
Mgr. Martina Košanová, Miloslav Linc,
Mgr. Petra Miturová, PhDr. Vít Richter,
PhDr. Klára Rösslerová, Ph.D., PhDr. Renáta Salátová

Tisk: SERIFA, spol. s r. o., Jinonická 80, 150 00 Praha 5

Distribuce:

Rozesílání časopisu zajišťuje

Digital – ICT, s. r. o., Do Čertous 14, Hala B2,
193 00 Praha 9 – Horní Počernice, tel.: 607 624 473,
e-mail: monika.mruzkova@predplatne.cz

Rozšiřují též společnosti holdingu PNS a. s. –

drobný prodej; MONITOR CZ, s. r. o.;

SUWECO CZ s. r. o.

Podávání novinových zásilek povoleno

Ředitelstvím poštovní přepravy Praha čj. 1371/1994

ze dne 20. 6. 1994.

Podávání novinových zásilek bylo povoleno

Českou poštou s. p. OZSeč Ústí nad Labem

dne 21. 1. 1998. j. zn. P-327/98.

Cena jednoho čísla 40 Kč, roční předplatné 460 Kč

(dvojčíslo 60 Kč).

Předplatné pro Slovensko: Heršlová Dana,

L. K. Permanent spol. s r. o., pošt. schránka 4,

834 14 Bratislava 34, tel.: 00421-02 49 111 203,

fax: 00421-02 49 111 209,

e-mail: herslova@lkpermanent.sk

Cena jednoho čísla 2 €, roční předplatné 22,67 €

(dvojčíslo 2,67 €)

Časopis vychází s podporou dotace z programu MK ČR

Knihovna 21. století. Vydavatel si vyhrazuje právo

zveřejnit publikované materiály i na internetu.

Číslo odevzdáno k tisku 11. 10. 2018.

Číslo vyšlo 18. 10. 2018.

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Téma

Práce knihoven s menšinami a znevýhodněnými

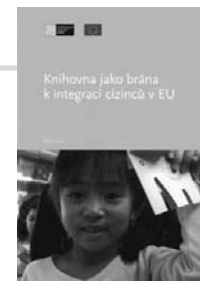
Práce knihoven s kulturními a jazykovými menšinami

Sním o tom, že mé čtyři malé děti budou jednoho dne žít v zemi, kde nebudou posuzovány podle barvy své kůže, ale podle kvality charakteru. O tom dnes sním!

Martin Luther King, 1963

Veřejné knihovny mají v České republice jasně dané poslání určené knihovnickým zákonem. Je však zjevné, že mnohé knihovny poskytují mnohem více než jen zákonem stanovené služby. Mluví se o nutné změně v pojetí knihoven, ať už jsou ohroženy krácením rozpočtu či konkurencí v podobě elektronicky dostupných textů. Téma knihovnických služeb v kulturně a jazykově různorodé společnosti se stále častěji objevuje na domácích i zahraničních odborných konferencích, jsou mu věnovány články i samostatné publikace, vznikají pracovní skupiny i metodiky.

→ Významným zlomem bylo získání podpory Ministerstva vnitra a Ministerstva kultury, kdy byly veřejné knihovny přizvány ke spolupráci na naplňování *Koncepce integrace cizinců*. To znamená mimo jiné možnost získání podpory na projekty rozvoje interkulturních knihovnických služeb.

Mnoho knihoven se již přeorientovalo na komunitní funkci, nabízí rozmanité kulturní a vzdělávací programy a speciální služby pro uživatele se specifickými potřebami. Jakou roli hrají veřejné knihovny při změnách v kulturním složení obyvatelstva? Mají se angažovat při prosazování tolerance, rovnosti a prevence konfliktů? A jaká může být role knihoven v integrační politice, do níž patří i aktivity zaměřené na přijímající společnost?

Sekce knihovnických služeb pro multikulturní obyvatelstvo IFLA vydala již v roce 2006 *Manifest pro multikulturní knihovny*, který byl následně v roce 2009 přijat i organizací UNESCO. Díky práci této sekce je také k dispozici již třetí aktualizovaná verze doporučení pro knihovnické služby. Přesto se zatím neustálila jednotná mezinárodní terminologie. Můžeme se setkat s pojmy „interkulturní knihovnictví“, „knihovnické služby pro multikulturní obyvatelstvo“ nebo „knihovnické služby pro migranty/menšiny“. Velmi přitom záleží na vlastní definici cílové skupiny, přístupu k problematice i lokálních zvyklostech a podmínkách. Někteří se chtějí věcně orientovat na nejpálčivější problémy nově příchozích, jiní pracují i s dlouhodobě usazenými skupinami obyvatel, které se však odlišují kulturou či jazykem. Podle některých leží zodpovědnost za bezproblémové soužití na příslušnících menšin, v jiném pojetí je třeba do integrace zapojit i přijímající společnost. Jinak zní, když se mluví o „migrantech“ a „cizincích“, a jinak zní, když se mluví o „nových sousedech“ nebo „uživatelích s odlišným mateřským jazykem“. Někteří se obávají nepříjemností a volí restriktivní opatření, jiní se snaží hledat komplexní řešení, i když nejsou jednoduchá a výsledky někdy nejsou hned viditelné a prokazatelné.

INSPIRACE

Pokud se orientujeme na uživatele, kteří nově přišli do naší lokality, neovládají jazyk, nemají zázemí, mají odlišné kulturní vzorce a možná i obavy z nepřijetí, je dobré se zaměřit konkrétně na tyto bariéry. Jazyk je pro fungování ve společnosti klíčový. Existují různé formy, kterými můžeme podpořit osvojování jazyka. Vedle klasických jazykových kurzů jsou to i konverzační skupiny, podpora tandemových setkání, doučování dětí nebo nabídka materiálů (učebnice nebo počítačové programy) pro samostudium. Příkladem dobré praxe mohou být jazykové kurzy v Městské knihovně Gallus ve Frankfurtu nad Mohanem. Většinu organizačních záležitostí i lektory zajišťuje spolupracující lidová škola, knihovna nabízí prostor, prohlídky pro účastníky a podpůrné materiály. Propracované koncepty konverzačních skupin mají například také v Norsku a ve Švédsku. Ve vídeňské městské knihovně najdeme celé regály se zjednodušenou četbou, která slouží i jiným znevýhodněným uživatelům.

Dobré vztahy v lokalitě lze podpořit komunitními, kulturními či vzdělávacími akcemi. V ideálním případě jsou do příprav zapojeni rozmanití členové místní komunity. Je také důležité myslet na přístupnost a fungující propagaci. I v českých knihovnách probíhají na vysoké úrovni diskuze, přednášky a výstavy k tématu migrace nebo života v cizích zemích. Porozumění situaci migrantů a menšin mají za hlavní cíl akce typu *Živá knihovna* (viz s. 346) nebo *Divadlo utlačovaných*.

Knihovna může sloužit také jako informační centrum, kde najdete pomoc při hledání zaměstnání, bydlení, vzdělávacích institucí pro děti či lékařské péče. Například v Torontu je taková praxe běžná, v místech s nižší koncentrací nově příchozích mohou postačit relevantní letáčky nebo ochotný personál.

Pokud chceme získat nové uživatele z řad kulturních a jazykových menšin, je dobré prohloubit spolupráci se spolky, neziskovými organizacemi, jazykovými školami a dalšími institucemi, kde se tato cílová skupina sdružuje. Pobočky barcelonské nebo berlínské městské knihovny mají slovo knihovna v překladech do mnoha jazyků již na fasádě nebo vstupních dveřích. V tomto ohledu na nimi ale nezaostává například ani Regionální knihovna v Karvině. Překlady základních informací o fungování knihovny, cílené prohlídky s tlumočením či s důrazem na porozumění jsou také již zavedené jak v zahraničí, tak třeba v Masarykově veřejné knihovně Vsetín. Finančně náročné se může zdát udržování atraktivního cizojazyčného fondu. V Městské knihovně v Madridu to řeší tak, že na jednotlivých pobočkách vytvářejí centrum vždy pro jeden z mateřských jazyků místní komunity. Pomoci si můžeme i výměnným fondem, centrálním nákupem či spoluprací s kulturními instituty nebo jiným organizacemi.

SITUACE V ČESKÝCH KNIHOVNÁCH

I když se stále nejedná o cílovou skupinu, která by v českých knihovnách běžně našla odpovídající nabídku, nejsou interkulturní služby v našich podmínkách něčím zcela novým a ojedinělým. Významným počinem v této oblasti byly mezinárodní projekty koordinované Multikulturním centrem Praha, jejichž počátky sahají k přelomu tisíciletí. Jejich výstupem byly i návodné tištěné publikace, které patří dodnes ke stěžejním materiálům vydaným v českém jazyce. Stejně tak se najdou i veřejné knihovny, které se tématu integrace a kulturní rozmanitosti věnují již řadu let. Patří k nim například Krajská vědecká knihovna v Liberci, k jejímž aktivitám patří dlouholetý cyklus akcí nazvaný *Prolínání kultur*, bezplatné kurzy českého jazyka nebo vydávání romské literatury. Téma si vzal za své i SKIP v rámci Sekce služeb osobám se specifickými potřebami, která zaštiťovala i celodenní seminář o interkulturním knihovnictví uskutečněný v září 2014. Vzdělávací akce k tématu interkulturní komunikace pro zaměstnance knihoven probíhají v různých regionech v posledních letech opět díky organizačnímu zajištění Multikulturním centrem Praha. Další vzdělávání a podporu získaly knihovny v rámci projektu *BiblioEduca*, který téma kulturní různorodosti také pokrýval. Toto téma bylo zahrnuto již v minulé koncepci rozvoje knihovnictví; v té aktuální je akcentována podpora romské literatury. Podporu pro práci s menšinami a integraci cizinců lze získat dlouhodobě také z programu *Knihovna 21. století*.

Významným zlomem bylo získání podpory Ministerstva vnitra a Ministerstva kultury, kdy byly veřejné knihovny přizvány ke spolupráci na naplňování *Koncepce integrace cizinců*. To znamená mimo jiné možnost získání podpory na projekty rozvoje interkulturních knihovnických služeb.

Od roku 2016 se díky tomu konají dvoudenní kurzy interkulturních kompetencí pro knihovnice a knihovníky. Dále proběhly dva pilotní projekty ve vybraných knihovnách a workshop pro management. V roce 2017 byly v rámci projektu připraveny a vytištěny plakáty, které zvou k návštěvě knihovny (viz obálka s. 3), nebo letáky vysvětlující fungování knihoven. V letošním roce probíhají tři projekty podpořené zmiňovanými ministerstvy. Nově se jedná také o zkušební nákup cizojazyčných knih. Do budoucna se jistě počítá s rozvojem těchto služeb jak na centrální, tak na lokální úrovni.

KATEŘINA NEKOLOVÁ | Katerina.Nekolova@nkp.cz

Téma

Práce knihoven s menšinami a znevýhodněnými

Multikulturní aktivity v Masarykově veřejné knihovně Vsetín

Masarykova veřejná knihovna Vsetín je již druhým rokem zapojena do projektu zavádění interkulturních služeb, který realizuje Národní knihovna ČR za podpory Ministerstva kultury.

Vsetín je městem, kde je poměrně silně zastoupena vietnamská komunita a dále pak ukrajinská a mongolská. Najdou se zde také migranti z Kazachstánu, Ruska a dalších zemí. Jejich přítomnost jsme si začali více uvědomovat díky kurzům výuky češtiny, které v knihovně již více než pět let organizuje Centrum pro integraci cizinců.

OD JAZYKOVÝCH KURZŮ K NÁVŠTĚVĚ KNIHOVNY

Zaregistrovali jsme občas – spíše plachý – zájem několika málo účastníků kurzů, jimž v začátku jazyková bariéra neumožnila zjistit o našich službách a možnostech více. Ojediněle nejsou ani dotazy nově příchozích cizinců/zaměstnanců firem nasměrované na turistické informační centrum, kteří potřebují získat informace o různých institucích, poradit, zorientovat se ve městě, hledají přístup k internetu apod. Rozhodli jsme se tedy s tím něco udělat, zaměřit se více na tuto skupinu uživatelů, zpřístupnit jim lépe naše služby, vytvořit pro ně přátelštější prostředí nejen formou služeb, ale také aktivit, které mohou přitáhnout i veřejnost a představit jí rozmanité kultury, mentalitu a životní styl příslušníků jiných národností.

Zpracovali jsme různojazyčné letáky (angličtina, ukrajinština, mongolština, vietnamština) se základními informacemi o knihovně a také pozvánku v příslušných jazycích na organizovanou prohlídku knihovny s tlumočníkem. Pozvánky pak distribuujeme v kurzech výuky češtiny, ale také mezi zaměstnavateli ve městě, kde víme, že pracují zástupci těchto menšin. S tlumočnickými pracemi nám pomáhá Centrum pro integraci cizinců, domluvili jsme také službu „tlumočnick na telefonu“, pokud nastane u obsluhy v knihovně situace, že návštěvník neumí česky ani anglicky. Do fondu knihovny jsme pořídili několik titulů ve vietnamštině, ukrajinštině i jiných jazycích a podpořili fond učebnic češtiny a dalších vhodných materiálů pro výuku našeho mateřského jazyka.

Ve Vsetíně je poměrně silně zastoupená vietnamská, ukrajinská i mongolská komunita

Foto: archiv MVK Vsetín

DALŠÍ AKCE

Multikulturní myšlenku se snažíme podporovat také nejrůznějšími akcemi a vtahovat do nich veřejnost. Již několikátým rokem organizujeme pro školy *Živou knihovnu*. Zde vždy několik „živých knih“ představují právě migranti. Mladí lidé se tak mohou seznámit se zajímavým životním příběhem člověka, se kterým by si v reálném životě třeba nikdy nepopovídali, a zeptají se na to, co je zajímavé. Měli jsme v knihovně již zástupce Ukrajiny, Sýrie, Egypta, Mongolska a dalších zemí. Každé takové setkání či rozhovor byl pro účastníky velmi působivý. Formát „živé knihovny“ jsme prezentovali i prostřednictvím výstavy ve spolupráci s Amnesty International. K této akci jsme uspořádali rovněž vernisáž s hudebním doprovodem a ochutnávkou mongolské kuchyně, kdy se přímo v knihovně vařily a ochutnávaly mongolské speciality. Z našich zkušeností vyplývá, že gastronomické workshopy mají u veřejnosti úspěch, stejně jako třeba tvůrčí dílny.

V roce 2017 knihovna uskutečnila celoroční cyklus *S knihovnou na cestách*, kdy každý měsíc věnovala nějaké zemi. Kromě cestopisných besed v daném měsíci vždy proběhl i workshop (nezřídka zaměřený právě na tvoření nebo kulinářské umění). V průběhu roku se tak v knihovně vyráběly italské těstoviny, americké koláčky nebo švédské kuličky, proběhl kurz kaligrafie nebo brazilské samby atd. V loňském roce jsme také navázali spolupráci s místní japonskou firmou Kayaku. Jednou z posledních aktivit o letošních prázdninách byl *Japonský den*, během kterého si lidé mohli vyzkoušet výrobu sushi či skládání origami. Nechybělo ani představení japonského komiksu manga (pozn. red.: viz *Japonský den* ve Vsetíně, *Čtenář*, 2018, č. 9, s. 319).

Představení literatury bereme jako doprovodnou aktivitu ke všem typům zmíněných akcí. Oblíbené jsou výstavy v půjčovnách, stejně jako „klubový“ měsíční cyklus *Letem knižním světem*, věnovaný literárním autorům z různých zemí a jejich tvorbě. Věříme, že knihovna má být multikulturní, a proto v takové nabídce služeb i programů budeme pokračovat i nadále.

KATEŘINA JANOŠKOVÁ | kjanoskova@mvk.cz

Knihovna očima romského čtenáře

Te man kames paťiv te del, de man paťiv sar Romes.

Te na, de man smirom.

Jestli mi chceš projevit úctu, projev mi ji jako Romovi.

Pokud ne, dej mi pokoj.

romské přísloví

Článek popisuje specifika romského dítěte, žáka, čtenáře. Uvádí také zkušenosti z různých knihoven. Záměrem je představit především děti, které žijí v sociálně vyloučených lokalitách – s jakými znalostmi a vědomostmi romské děti přicházejí do školy, jaký handicap je může provázet. Lze tyto děti přivést do knihoven? Mohou se stát jejich pravidelnými návštěvníky, čtenáři? Co jim můžeme nabídnout a jak by to mohlo ovlivnit jejich budoucnost?

- Pokud romské děti začnou navštěvovat pravidelně vaši knihovnu, můžete to brát jako počtu.
- Důležité je nastavit si pravidla, umět je dětem vysvětlit (i vícekrát) a důsledně vyžadovat jejich dodržování. Tato pravidla musí dodržovat samozřejmě také personál, aby nedocházelo k nedorozuměním.
- Důležité je rovněž zajistit pravidelné vzdělávání zaměstnanců knihovny. Školení by měla být zaměřena na pedagogiku, psychologii dětí, prospěšné jsou také kurzy zabývající se relaxačními technikami, zvládnutím stresu.

Veřejná knihovna je místem pro všechny.¹ Nelze na základě předsudků, obecných informací, předpojatosti, případně špatných zkušeností jednotlivců uzavřít tento prostor žádné skupině. Naopak, posláním knihovny je nabídnout své služby všem, kteří ji navštíví nebo projeví o její služby zájem. I romským dětem bychom se měli pokusit otevřít dveře do světa knihoven. Naučit je vnímat svět příběhů, knih, her, vzdělávání, pravidel, zvyků.

SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA

Sociálně vyloučené lokality mají své specifické znaky, parametry sociálního vyloučení. Jedná se o nedostatek pracovních příležitostí, nižší vzdělanost obyvatel, chudé prostředí, špatný stav budov, ve kterých obyvatelé bydlí, odloučenost místa, vyšší kriminalita, nedostatečný přístup ke službám atd. Problematika sociálního vyloučení se netýká jen Romů. V těchto nepříznivých podmínkách žijí migrující pracovníci a chudí, včetně rodin s dětmi, chudí senioři, lidé s handicapem. Pokud se zaměříme na děti, zjistíme, že mnohé romské děti sociálně znevýhodněné nejsou. Naopak, mnohé sociálně znevýhodněné děti pocházejí z majoritní české společnosti.²

¹ Celosvětová vize: shrnutí výsledků 10 nejdůležitějších výsledků a příležitostí [online]. IFLA Global Vision, 2017. Dostupné z: <https://www.ifla.org/files/assets/GVMultimedia/publications/gv-report-summary-cz.pdf>.

² ČADA, Karel. Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR [online]. GAC, 2015 [cit. 2018-08-28]. Dostupné z: <https://www.citacepro.com/dokument/PyMaxrQJ6wBUm7L7>.

RODINA A VÝCHOVA

Romské děti obvykle vyrůstají v širší rodině. Mají více sourozenců, sestřenic a bratranců, kamarádů. Spolu si hrají, chodí ven, společně se rozhodují. Děti nejsou nikdy samy. Jsou veselé, hravé, bezstarostné a šťastné. Na jejich výchově se podílí rodina jako celek, všichni členové početné společné domácnosti do ní vstupují. Je to výchova poměrně volná. Děti bývají účastníky společných rodinných debat, jsou svědky řešení problémů, rozhodování dospělých. Nejstarší děti se starají o mladší sourozence, vypomáhají v domácnosti.

ŠKOLA

V romském prostředí se nepoužívají slova jako „děkuji“ a „prosím“. Pokud dítě o něco žádá, používá například slova jako „budte tak hodná, laskavá“. V romské rodině se neděkuje, spíše se chválí – za jídlo, za práci. Děti nejsou nevychované, jak by se nám mohlo zdát. Časem se ve škole naučí znát a používat i tyto pojmy.³

Děti vycházející ze sociálně znevýhodněného prostředí se potýkají s nedostatkem vlastního prostoru k učení, psaní domácích úkolů, četbě. Mnohdy nemají svůj psací stůl, místo, kam by ukládaly učebnice a pomůcky do školy.⁴ Důsledkem je, že jak učebnice, tak knihy jsou pro děti těžko dohledatelné.

Další bariérou pro tyto děti je jazyk. Některé pocházejí z rodin, které se přistěhovaly do ČR ze Slovenska; rodiče (nebo dnes už spíše prarodiče) doma mluví romsky, slovensky. Děti sice už tak často romsky nemluví, používají však etnolekt češtiny (přízvuk na jinou slabiku, doslovné překládání slov a slovních spojení – kalkování).⁵ Neznají některé pojmy, které jsou neromským dětem běžně známy, zvláště pak, pokud romské děti pocházejí z velmi slabého socio-ekonomického prostředí, ve kterém nemají možnost se s některými jevy setkat. Děti se potýkají s nedostatkem času na domácí přípravu, rodiče nejsou ochotni nebo spíše schopni zajistit jim další školní pomůcky. Nejsou zvyklé na pevný režim, dodržování pravidel.

DĚTI V KNIHOVNĚ

Pokud knihovnu navštěvují romské děti v rámci školní výuky, mají větší šanci, že začnou její služby využívat také v odpoledních hodinách. Zde záleží především na personálu knihovny, jak se k dané skutečnosti postaví. Někdo předem předjímá, že děti budou příliš hlučné, nebudou respektovat knihovní řád a pravidla. Ostatní čtenáři tak budou rušeni, knihovnice a knihovníci budou mít více práce. To vše je velmi pravděpodobné. Lze se tedy zachovat tak, že děti z knihovny okamžitě vyloučíme, nedovolíme jim v podstatě ani vstup na toto území a svým chováním a postojem jim jasně dáme najevo, že nejsou v knihovně vítány? Alternativou je takové situaci předejít tak, že společně spojíme síly a začneme uvažovat, jak s dětmi pracovat. Co můžeme nabídnout, které akce a činnosti dokážeme zařadit do běžných aktivit a jak čtenářství přiblížíme i dětem z odlišného socio-kulturního prostředí? Pokud romské děti začnou navštěvovat pravidelně vaši knihovnu, můžete to brát jako počtu.

Získat si důvěru romských dětí je velmi těžké, mnohdy jsou zvyklé na negativní reakce neromů a knihovnu mají spojenou (hlavně ze začátku) se školou a školními povinnostmi. Nelze očekávat, že se děti hned zaregistrují, budou si půjčovat knihy. Obvyklé je, že přijde celá skupinka dětí nebo přicházejí s přáteli, kteří už knihovnu navštěvují, a na základě těchto návštěv se rozhod-

Knihy sbližuje romské i neromské čtenáře

nou, zda knihovnu budou také navštěvovat. Romské děti v knihovně vyžadují stálou pozornost. Neumí se zabavit samy, jsou zvědavé, stále se ptají, vyprávějí. Nejraději pracují ve skupině, jsou vděčné za pochvalu a jakýkoli projev zájmu.

Důležité je nastavit si **pravidla**, umět je dětem vysvětlit (i vícekrát) a důsledně vyžadovat jejich **dodržování**. Tato pravidla musí dodržovat samozřejmě také personál, aby nedocházelo k nedorozuměním. Nastavení pravidel – např. čas strávený u PC nebo na internetu – a jejich postupné učení nám ulehčí následnou práci. Děti v knihovně přivítají **aktivitu** typu výtvarných dílen (procvičení jemné motoriky), taneční aktivity (taneční vložky, poslech hudby), možnost přístupu k internetu či multimediálním PC, Playstation... (záleží na finančních možnostech a vybavení knihovny), soutěže, kvízy – prostě cokoli, co je motivuje k činnosti, včetně společného čtení, hlasitého čtení ve skupině s prvky dramatizace. Děti si rády při těchto aktivitách povídají, svěřují se knihovníkům se svými problémy, radostmi. Příprava těchto aktivit je náročná a jejich realizace rovněž. Knihovník musí aktivity stále střídát, protože děti nevydrží u jedné delší čas, jejich pozornost bývá krátkodobá. Také uvítají, pokud si budou moci v knihovně napsat domácí úkoly.

Ke čtenářství dětí a půjčování knih je nutné přistupovat trpělivě a ocenit jakýkoli úspěch, a to nejen dětí. Jak jsem zmínila výše, děti se potýkají s jazykovou bariérou, jsou nesoustředěné, pokud jim něco nejde, ztrácejí chuť pokračovat, zkoušet a učit se cokoli dalšího, nejsou ctižádostivé. Mnohé s knihou neumějí zacházet, doma knihy nemají. Je potřeba vše vysvětlit, nechat je vše vyzkoušet. U menších dětí se doporučuje méně textu, knihy, kde převládají obrázky, komiksy, pohádky. Základem je společné předčítání, včetně četby ze strany knihovníka. Knihovna by měla pro děti vytvořit dostatečně bezpečné prostředí s pozitivním přístupem bez předsudků a stereotypů. Děti jsou velmi citlivé na chování a neverbální komunikaci dospělých. Poznají, když nejsou vítány, a naopak. Knihovník by měl k dětem přistupovat individuálně a otevřeně.

Romské děti, ale v současné době i všichni ostatní nedospělí čtenáři, chodí do knihovny v nižším věku. V pubertě ji zpravidla opouštějí a její služby více nevyužívají (cca od 11 let). Zkušenosti z knihoven dokládají, že knihovny i v pozdějším věku navštěvují především romské dívky. Knihovníci mohou děti motivovat, pomoci jim se zvládnutím učiva, čtením, pochopením textu, mohou dohlédnout na přípravu domácích úkolů, být jejich průvodcem, mluvním vzorem. Dítě tak tráví v knihovně smysluplně svůj volný čas a je v bezpečném prostředí. Některé z nich můžeme motivovat k dalšímu vzdělávání. Získají sebedůvěru, budou mít zájem mnohé dokázat, dozvědět se, umět.

PŘÍKLADY Z PRAXE

V České republice se prací s romskými dětmi a mládeží zabývá mnoho knihoven, není však v silách tohoto článku (především z důvodu jeho rozsahu) zmínit všechny. Na příkladech dobré praxe z knihoven⁶, které se zaměřují na práci s dětmi a mládeží pocházející z romských rodin

Foto: M. Mířová

³ PAPE, Iveta. *Jak pracovat s romskými žáky: příručka pro učitele a asistenty pedagogů*. Praha: Slovo 21, 2007.

Dostupné z: <https://www.google.cz/search?q=iveta+pape+jak+pracovat+s+romsk%C3%BDmi+%C5%BE%C3%A1ky&oeq=IVETA+PAPE&aqs=chrome.0.69i59j69i57j0l2.3337j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.

⁴ KUDRY, Jan. *Aspirace a preference jedinců ze sociálně vyloučených lokalit v úloze aspektů výchovy a vzdělávání*. Praha, 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/64604/IPTX_2010_1_11410_0_324294_0_100083.pdf?sequence=1.

⁵ ŠORMOVÁ, Kateřina. *Jak čtou Romové: kvantitativní výzkum úrovně čtenářské gramotnosti romských žáků*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. ISBN 978-80-7308-595-7.

⁶ ČÁP, Petr, Tomáš PROTIVÍNSKÝ a Milan HRUBEŠ. *Komunitní činnost veřejných knihoven v procesech integrace sociálně znevýhodněných osob* [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování, Úřad vlády; Centrum občanského vzdělávání, FHS UK, 2015. Dostupné z: http://www.academia.edu/17734520/Komunitni%C3%AD_%C4%8Dinnost_ve%C5%99ejn%C3%BDch_knihoven_v_procesech_integrace_soci%C3%A1ln%C4%9B_znev%C3%BDhodn%C4%9Bn%C3%BDch_osob.

nebo také ze sociálně vyloučených lokalit, uvádím konkrétní příklady přístupů a aktivit k inspiraci.

Ke každému dítěti je potřeba přistupovat individuálně, každé dítě má své vlastní potřeby, svůj příběh. Na čem se všechny knihovny shodnou, je důležitost **podpory** ze strany zřizovatele, vedení knihovny a personálu. Pokud personál knihovny nebude pozitivně přistupovat k práci s těmito dětmi, není možné knihovnu dětem přiblížit.

Důležitým aspektem je vzájemná **výměna zkušeností, inspirace** mezi personálem knihovny a dalšími organizacemi, které se zabývají vzděláváním dětí a mládeže či sociální prací. Všichni dotčení aktéři si mohou navzájem velmi pomoci, objasnit si aktuální situaci a problémy komunity. V tomto knihovně mohou být velmi nápomocni učitelé, asistenti pedagoga, romští asistenti. Znalost prostředí je neocenitelná při práci s dětmi a pochopení jejich životních zkušeností.

Důležité je rovněž zajistit pravidelné **vzdělávání** zaměstnanců knihovny. Školení by měla být zaměřena na pedagogiku, psychologii dětí, prospěšné jsou také kurzy zabývající se relaxačními technikami, zvládáním stresu.

V Městské knihovně Havířov mají čtenářské kluby, které jsou určeny dětem se specifickými vzdělávacími potřebami, pocházejícím ze sociálně znevýhodněného prostředí. Společně s učiteli se paní knihovnice snaží nenásilnou formou vybudovat u dětí čtenářské návyky. Pravidelně organizují oslavu Mezinárodního dne Romů.

Knihovna města Ostravy se dlouhodobě zabývá prací s romskými dětmi a dětmi ze sociálně vyloučených lokalit. Cíleně pracují s romskou komunitou. Aktivně spolupracují s odborníky na romskou problematiku, romskými asistenty. Jejich projekt *Romaňi kereka – Romský kruh*, realizovaný v pobočce v Ostravě-Vítkovicích, nese myšlenku společného setkávání majoritní a minoritní společnosti a svůj cíl velice dobře naplňuje.

V Městské knihovně v Trmicích paní knihovnice dlouhodobě reflektuje potřebu začleňovat romské děti do společnosti. Knihovna mj. funguje jako doučovací komunitní centrum, rozvíjí čtenářské kompetence u dětí a mládeže a své vzdělávací aktivity zaměřuje také na jejich rodiče.

Krajská vědecká knihovna v Liberci vydala již několik knih romských autorů, pravidelně pořádá akci *Živá knihovna*, svým čtenářům nabízí pořady v cyklu *Prolínání kultur*.

MARKÉTA MÍŽOVÁ | marketa.mizova@gmail.com

Autorka pracovala v Knihovně města Ostravy, specializovala se zejména na práci s dětmi a mládeží, především pak s dětmi ze sociálně vyloučených lokalit. Momentálně uplatňuje své znalosti z praxe v Agentuře pro sociální začleňování, kde se věnuje projektům Místní akční plány vzdělávání a zaměřuje se na inkluzivní vzdělávání.

ZDROJE A DOPORUČENÁ LITERATURA

- ČADA, Karel. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR* [online]. Praha: GAC, 2015 [cit. 2018-08-28]. Dostupné z: <https://www.citacepro.com/dokument/PyMaxrqJ6wBUM7L7>.
- ČÁP, Petr, Tomáš PROTIVÍNSKÝ a Milan HRUBEŠ. *Komunitní činnost veřejných knihoven v procesech integrace sociálně znevýhodněných osob* [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování, Úřad vlády; Centrum občanského vzdělávání, FHS UK, 2015. Dostupné z: http://www.academia.edu/17734520/Komunitn%C3%AD_%C4%8Dinnost_ve%C5%99ejn%C3%BDch_knihoven_v_procesech_integrace_soci%C3%A1ln%C4%9B_znev%C3%BDhodn%C4%9Bn%C3%BDch_osob.
- KUDRY, Jan. *Aspirace a preference jedinců ze sociálně vyloučených lokalit v úloze aspektů výchovy a vzdělávání*. Praha, 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/64604/1PTX_2010_1_11410_0_324294_0_100083.pdf?sequence=1.
- PAPE, Iveta. *Jak pracovat s romskými žáky: příručka pro učitele a asistenty pedagogů*. Praha: Slovo 21, 2007. Dostupné z: <https://www.google.cz/search?q=iveta+pape+jak+pracovat+s+romsk%C3%BDmi+%C5%BE%C3%A1ky&oeq=IVETA+PAPE&aqs=chrome.69j69j69j57j0l2.3337j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.
- ŠORMOVÁ, Kateřina. *Jak čtou Romové: kvantitativní výzkum úrovně čtenářské gramotnosti romských žáků*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. ISBN 978-80-7308-595-7.
- Celosvětová vize: *Shrnutí výsledků 10 nejdůležitějších výsledků a příležitostí* [online]. IFLA Global Vision, 2017 [cit. 2018-08-22]. Dostupné z: <https://www.ifla.org/files/assets/GVMultimedia/publications/gv-report-summary-cz.pdf>.

Tisíc a jeden příběh aneb Služby evropských knihoven na pomoc uprchlíkům

Věděli jste, že většina příběhů ze sbírky *Tisíc a jedna noc* je indického původu? Že příběhy o Aladinovi nebo Ali Babovi do ní přidal až francouzský překladatel Antoine Galland a že především díky jeho překladu se příběhy staly populárními po celém světě, zatímco v Arábii nikdy nebyly a ani dnes nejsou nijak zvlášť ceněné? Vypravěči příběhů jsou lidé, kteří stejně jako příběhy migrují, vzájemně na sebe působí a ovlivňují se. Není jednoduché tyto příběhy rozplést, a proto bychom se na ně neměli dívat černobíle. Pojďme si chvilku vyprávět o příbězích, knihovnách a lidech.

→ Aktivita knihoven na pomoc uprchlíkům jsou teď důležitější než kdy dříve a knihovny se musí svými službami snažit reflektovat aktuální společenské potřeby. Jisté je, že díky knihovnám a knihovníkům spousta lidí získala možnost vybudovat si lepší život a spousta příběhů skončila happyendem.

Letos na jaře jsme s kolegy v rámci mobility zaměstnanců evropského programu Erasmus+ navštívili několik knihoven v Dánsku a Švédsku. Podrobnější reportáž o naší stáži a o navštívených knihovnách vyjde na Blogu Knihovna na webu Filozofické fakulty UK.¹ V tomto příspěvku bych se ale rád zaměřil na služby, které veřejné knihovny západoevropských zemí poskytují etnickým menšinám, a to především přistěhovalcům ze zemí postižených válkami a katastrofami, s jejichž zvýšeným přílivem se v posledních letech Evropa vyrovnává. Velmi důležitým nástrojem v jejich začleňování jsou právě knihovny. Se službami orientovanými na přistěhovalce jsem se setkal už v městských knihovnách v Norsku, Německu či Nizozemí, ovšem hlavním impulsem pro mne byla návštěva městské knihovny ve švédském Malmö.

ZKUŠENOST Z MALMÖ

Den před tím, než jsme Malmö navštívili, se v českých médiích objevila kritika studijních pobytů programu Erasmus z úst jednoho poslance, který si stěžoval na to, že *lidé se vracejí ze zahraničních pobytů naprosto nekriticky nastavení vůči Evropské unii* a že Erasmus je podle něj *Potěmkínovou vesnicí EU pro podprahovou i politickou manipulaci se studenty*.² Tyto výroky na nás zapůsobily obzvlášť bizarně, protože Švédsko je známo svým vstřícným postojem k přistěhovalcům a v posledních letech jich v poměru k počtu obyvatel přijalo vůbec nejvíce ze všech evropských zemí. Vyvíjí proto spoustu aktivit, aby přijetí přistěhovalců proběhlo co nejlépe.

¹ Viz *Blog Knihovna, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova* [online]. Dostupné z: <https://www.ff.cuni.cz/rubrika/knihovna/blog-knihovna/>.

² POSPÍŠILOVÁ, Barbora. Poslanec SPD kritizuje studijní pobyty Erasmus: jezdí tam kampusovi povaleči, říká [online]. *Lidovky.cz*, 11. 4. 2018 [cit. 2018-08-31]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/poslanec-spd-kritizuje-studijni-pobyty-erasmus-jezdi-tam-kampusovi-povaleci-rika-g2k-zpravy-domov.aspx?c=A180411_163449_In_domov_ele.

Interiéry městských knihoven v Malmö (vlevo) a ve Stuttgartu

Foto: Klára Rösslerová

Součástí naší návštěvy knihovny v Malmö bylo i představení projektů a práce, které knihovna aktivně dělá proto, aby pomohla se začleňováním přistěhovalců do společnosti. Přistěhovalce v knihovně označují důsledně pojmem **noví Švédové** a tak o nich také mluví, velmi korektně, jako o svých nových spoluobčanech, kterým je potřeba pomáhat. Chcete-li v knihovně s přistěhovalci pracovat a pomáhat jim, musíte je nejprve do knihovny nějak přivést. Proto knihovna zaměstnává Syřanku Wafau, která je původní profesí učitelka a jejímž úkolem je osobně navštěvovat přistěhovalecké komunity, do kterých by švédský knihovník jen těžko pronikl, a představit jim možnosti, jak jim knihovna může pomoci. V zemích jako Sýrie, Irák či Afghánistán nefungují knihovny tak, jak jsme na to zvyklí u nás. Neexistují tam sítě veřejných knihoven, které by byly určené běžné veřejnosti, a už vůbec ne třeba maminkám s dětmi, ale jen specializované knihovny, především vědecké a univerzitní. Další knihovnice Sara původem z Íránu je bilingvní mluvčí švédštiny a perštiny a vyučuje švédštinu pro úplné začátečníky, aby následně dokázali zvládnout pokročilejší státní jazykové kurzy a mohli se ve Švédsku lépe uplatnit.

Knihovna v Malmö se také podílí na projektu *Million příběhů* (*A Million Stories*). Iniciovala jej městská knihovna v dánském Roskilde a dalšími účastníky jsou ještě knihovny v Kolíně nad Rýnem a Aténách. Zapojená města v podstatě kopírují trasu, kterou musí uprchlíci z Blízkého východu urazit, aby se dostali až do Švédska. Výstupem projektu je digitální knihovna (<http://refugeelives.eu/>) – více než 600 životních příběhů přistěhovalců, kteří v posledních letech přišli do Evropské unie. Jedná se o videa, audionahrávky nebo kresby, které knihovníci získali od lidí z více než 20 zemí. Cílem projektu je, aby tito lidé dostali možnost vyjádřit své pocity, podělit se o své životní příběhy i o to, co prožívají v nové zemi. Obyvatelům evropských zemí zase mohou příběhy pomoci pochopit jejich situaci i to, jak se tito lidé cítí. Projekt vychází z principu tzv. živé knihovny, což je metoda, jejímž heslem je *Nesud' knihu podle obalu* a která namísto knih používá k vyprávění příběhů lidi se zajímavým životním osudem, často právě uprchlíky a žadatele o azyl. Poprvé byla živá knihovna představena v roce 2000 na hudebním festivalu v dánském Roskilde a od té doby je pravidelně používanou metodou na různých kulturních akcích s cílem odbourávat předsudky a stereotypy vůči různým druhům menšin.³

KNIHOVNA – OTEVŘENÝ PROSTOR

Během jiné naší stáže v Nizozemí jsme se v africké restauraci v Amsterdamu dali do řeči s Eritrejcem, který v 16 letech absolvoval cestu přes Súdán, Libyi, Itálii, Francii až do Nizozemska, a když zjistil,

že nás zajímají knihovny, nadšeně nám sdělil, že v knihovnách se jako azylant učil nizozemsky. Výuka místního jazyka je jednou z nejčastějších služeb, které knihovny přistěhovalcům poskytují. A nejen proto, že musí, protože jsou financované z obecního rozpočtu a jsou pro město vhodným prostorem pro realizaci takové výuky, ale i proto, že chtějí, že je to činnost knihovnám bytostně vlastní. A v neposlední řadě i proto, že jsou otevřeným prostorem bezplatně dostupným každému, takže se v nich snadno mohou lidé učit i sami nebo s učitelem, aniž by se na výuce knihovna aktivně podílela.

Přede dvěma lety, v době největšího přílivu přistěhovalců do Německa, pořádala městská knihovna ve Stuttgartu cesty bibliobusem do místního azylového centra. Na první pohled se může zdát, že lidé v takto složité životní situaci mají jiné starosti, než jsou knihy a čtení. Hlavní cílovou skupinou ovšem byly malé děti, protože jejich rodiče byli natolik vyčerpaní a deprivovaní, že nebyli schopni se o ně postarat nad rámec zajištění základních životních potřeb. Ale děti potřebují pro svůj zdravý rozvoj mnohem víc, potřebují přísun stále nových impulsů, potřebují poslouchat příběhy, učit se číst, psát – a právě tyto životní potřeby se jim snažili zajistit knihovníci.

ZAMĚŘENÍ NA DĚTI

V městských knihovnách v Oslo, ve Vídni či v Amsterdamu mají poměrně pestrou nabídku knih v jazycích menšin, které v těchto městech žijí. Ve volném výběru tak narazíte na knihy v turečtině, kurdštině, arabštině, perštině, paštunštině, amharštině, tigrinštině, somálštině, svahilštině, urdštině a dalších jazycích. Akvizice, zpracování a každodenní správa těchto knih jsou další příležitostí, jak zapojit příslušníky menšin do místní komunity.⁴

Velký výběr těchto knih poskytují zejména dětská oddělení, protože děti přistěhovalců potřebují knihy ze všech generací nejvíce. Jejich rodiny si knihy ze své vlasti obvykle nemohly přivést s sebou a vzhledem k nestabilní situaci a nesvobodě v těchto zemích není jednoduché knihy vůbec získat. Děti přistěhovalců mluví často nejdříve jazykem svých rodičů a přes veškerou snahu o jejich začlenění nemůžeme chtít příslušníky menšin odstříhnout od jejich původní kultury. To dokládá nedávný případ v Německu narozeného fotbalisty tureckého původu Mesuta Özila, který mimo jiné uvedl: *Vyrůstal jsem v Německu, má rodina je pevně zakořeněná v Turecku. Mám dvě srdce, jedno německé a jedno turecké. Když jsem byl malý, matka mě vedla k účtě a tomu, abych nikdy nezapomněl, odkud pocházím.*⁵

ROLE KNIHOVEN DŮLEŽITĚJŠÍ NEŽ KDYKOLI DŘÍV

Společenským posláním knihoven je poskytovat přístup k informacím, a pomáhat tak lidem vzdělávat se, najít si práci a komunikovat. Toto poslání je důležité hlavně pro ty nejzranitelnější členy společnosti, mezi které teď patří právě uprchlíci. To si uvědomuje i IFLA ve své informaci *Útočiště, pokladnice, brána, most: role knihoven v tom, aby se uprchlíci cítili vítaní*, v níž podává přehled dobré praxe a inspirativních příkladů, jak pracují knihovny s uprchlíky po celém světě. Aktivita knihoven na pomoc uprchlíkům jsou teď důležitější než kdy dřív a knihovny se musí snažit svými službami reflektovat aktuální společenské potřeby. Jisté je, že díky knihovnám a knihovníkům spousta lidí získala možnost vybudovat si lepší život a spousta příběhů skončila happyendem.⁶

JAN KAMENICKÝ | Jan.Kamenicky@ff.cuni.cz

³ Podrobněji viz *Co je živá knihovna* [online]. Amnesty International [cit. 2018-08-31]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zive-knihovny/o-zive-knihovne>.

⁴ Ať už se jedná o zprostředkování dovozu knih z Blízkého východu, Afriky či Asie, jejich katalogizaci (často jsou psány nelatinkovými písmeny), nebo o správu knihovního fondu; například v ústřední knihovně vídeňské městské knihovny dbá o perskou literaturu odborník na perskou poezii původem z Íránu.

⁵ Özil po aféře kolem fotky s Erdoganem skončil v reprezentaci [online]. *iDNES.cz*, 22. 7. 2018 [cit. 2018-08-31]. Dostupné z: https://fotbal.idnes.cz/mesut-ozil-nemecko-recep-tayyip-erdogan-kausa-vyjadreni-pk1-/ms-fotbal-2018.aspx?c=A180722_141028_ms-fotbal-2018_tof.

⁶ Volně adaptováno podle *Sanctuary, Storehouse, Gateway, Bridge: Libraries' Role in Making Refugees Feel Welcome* [online]. IFLA, 20. 6. 2018 [cit. 2018-08-31]. Dostupné z: https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/world_refugee_day_article.pdf.

Ministerstvo kultury – Odbor umění, literatury a knihoven vyhlašuje pro rok 2019 výzvu k podávání žádostí ve výběrovém dotačním řízení

na poskytnutí dotací provozovatelům knihoven evidovaných dle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ve znění pozdějších předpisů,

a pro spolky podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, jejichž hlavním účelem je knihovnická a informační činnost či jejich podpora,

pro podprogram VISK 3 a Knihovnu 21. století též pro zájmová sdružení právnických osob podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, jejichž hlavním účelem je knihovnická a informační činnost či jejich podpora

na nekomerční projekty z oblasti knihoven.

1) Program Veřejné informační služby knihoven – VISK

VISK 1 – Koordinační centrum programu a implementace Koncepce rozvoje knihoven v ČR,

VISK 2 – Mimoškolní vzdělávání knihovníků v oblasti ICT,

VISK 3 – Informační centra knihoven,

VISK 5 – RETROKON,

VISK 6 – Memoriae Mundi Series Bohemica,

VISK 7 – Kramerius,

VISK 8 – Informační zdroje,

Linie A – Zajištění dostupnosti informačních zdrojů formou multilicencí,

Linie B – Zpřístupnění informačních zdrojů prostřednictvím Centrálního portálu knihoven a oborových informačních bran,

VISK 9 – CASLIN a Národní autority ČR

2) Dotační řízení Knihovna 21. století – K 21

(podpora práce s národnostními menšinami a integrace cizinců, podpora všeobecné dostupnosti knihovnických služeb pro občany se zdravotním postižením, kulturní, výchovná a vzdělávací činnost)

Přihlášky a stanovené podmínky na adrese:
Ministerstvo kultury, odbor umění, literatury a knihoven
Maltézské náměstí 1, 118 11 Praha 1 – Malá Strana
<https://www.mkcr.cz/>

VISK též na: <http://visk.nkp.cz/>
Knihovna 21. století též na: <http://ipk.nkp.cz/programy-podpory/knihovna-21.-stoleti-k21>

Bližší informace: Mgr. Petra Miturová, tel.: 257 085 216 (VISK 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9)
Mgr. Blanka Skučková, blanka.skuckova@mkcr.cz (K21)
PhDr. Vít Richter, tel.: 603 223 627 (VISK 3)

!!! Uzávěrka: 10. prosince 2018 !!!

Ze stránek Čtenáře... tentokrát před 37 lety

Vybrala: **VLADIMÍRA ŠVORCOVÁ**

Vratme se do roku 1981 a zalistujme XXXIII. ročníkem *Čtenáře*. Jako červená nit se celým ročníkem táhne rubrika Galerie světových ilustrátorů, kterou připravovala Věra Laudová. V první polovině roku vycházela další série článků Milana Vokroje na pomoc rodícím se hudebním oddělením v knihovnách. Rok 1981, jak se dovídáme hned v prvním čísle, byl vyhlášen Mezinárodním rokem tělesně postižených a časopis odrážel stav služeb, které veřejné knihovny nabízely na začátku 80. let 20. století handicapovaným. V této souvislosti si připomeneme jméno Marty Davouze, tehdy ještě Marty Železné, pracovnice Státní knihovny ČR, která je spoluautorkou článku *Pan Macan by se divil*. Příspěvek napsala společně s ředitelem Macanovy slepecké tiskárny a knihovny v Praze (dnes Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana) Josefem Doksanským. První zvukové knihy pro nevidomé na magnetofonových kazetách se u nás objevily už v roce 1959 a v době vzniku článku Macanova knihovna zajišťovala vedle osobních výpůjček rozsáhlou zásilkovou službu jak knih v Braillově písmu, tak zvukových knih, hudebnin a gramofonových desek. Při státních vědeckých knihovnách i větších městských pracovaly první pobočky s nabídkou fondů zvukových knih. Další příspěvky najdeme v čísle 7, kde je Marta Železná opět autorkou článku *Práce se zdravotně postiženými čtenáři ve veřejných knihovnách*, následuje informace tehdejší redaktorky a pozdější šéfredaktorky *Čtenáře* Hany Jirkalové o celostátním

semináři věnovaném práci veřejných knihoven se zdravotně postiženými, který v květnu 1981 v Popradu uspořádaly Matice slovenská, Státní knihovna ČR a Krajská knihovna v Košicích. Navazuje příspěvek *Četba léčí* o využití biblioterapie, který vyvolal polemickou odezvu Julie Křivinkové v č. 12 – *Několik poznámek k článku Četba léčí*. V tomto čísle redaktor *Čtenáře* Vladimír Voznička představuje výstavu *Knihy a zdravotně postižené děti*, jejímž organizátorem bylo Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu spolu s národními sekcemi. V Praze byla výstava na týden instalována v prostorách tehdejšího národního podniku Komenium.

Začtème se ještě do letního dvojčísla z roku 1981, v němž Anna Bimková připomíná 90. narozeniny Městské knihovny v Praze a Jaroslav Císař blížící se 100. výročí narození a 60. výročí úmrtí Jaroslava Haška. Autor se na spisovatele, klasika literárního humoru a satiry, dívá atypickým prizmatem období jeho dětství, studentských a učebních let. Z tohoto svěžího a zajímavého článku bych ocitovala pro mnohého čtenáře překvapivý moment o Haškově tvorbě: *...Vstup Jaroslava Haška do tzv. velké literatury je dnes při znalosti celého jeho díla překvapivý. Jeho debutem totiž byla básnická sbírka Májové výkřiky, kterou společně napsal a vydal r. 1903 s přítelem z Československé obchodní akademie Ladislavem Hájkem-Domažlickým (jeden z autorů měl básně na sudých a druhý na lichých stránkách). Tento pokus o satiru na poezii zamilovaných se příliš nevydařil. Potvrzuje to nejen odmítavá recenze Romana Haška v sedmém čísle druhého ročníku Moderního života, ale i s odstupem času napsaná humorně laděná autokritika samotného Haška... Od vydání Májových výkřiků se Hašek (patrně poučen) již nikdy básnickou tvorbou soustavněji nezabýval... Článek je dokladem, že i literárněvědné příspěvky mají v odborném knihovnickém časopise své místo a mohou být jeho solí.*

CÍSAŘ, Jaroslav: **Mládí Jaroslava Haška bez legendy.** *Čtenář*, 1981, roč. 33, č. 8–9, s. 274–276.

Jiřina Kádnerová: Co pro mě znamená Čtenář

Předsdkyně redakční rady: 2000–2012

Vydavatelka: 2007–2012

Příspěvatelka: 1974–současnost

Vlastně jsme stejně staří. Zatímco já jsem – elegantně řečeno při nejlepší vůli – „odkvétající stará dáma“, *Čtenář* je mladík a přeji mu, aby tak ještě hodně dlouho zůstal. Provází mě doslova celý život.

Moje matka byla zaměstnána v kladenské knihovně od mých deseti let, a protože práce v knihovně ji velmi těšila a naplňovala, časopis přinášela domů (a četla si ho) nebo o něm s mým otcem určitě mluvila, protože hovory o knihovně bývaly tématem častým. Nevzpomínám si a nepamatuji, že by mi nějaká debata o časopisu utkvěla nebo mě nějak zaujala. Pamatuji si a přesně si svoji matku představuji, když přišla domů silně rozezlena, protože skvostné secesní zábradlí v budově knihovny paní uklízečka nalakovala černou barvou, aby šlo lépe udržovat. To ji doslova rozlítlo a zanechalo to ve mně hlubší dojem než jakákoliv odborná debata. Omlouvám se časopisu *Čtenář*, bylo mi tehdy deset let...

Při studiu na knihovnické škole (tenkrát s názvem Osvětová škola, větev knihovnictví) jsme se o tehdy vycházejících odborných časopisech a sbornících nejen učili, ale byli jsme povinni je také číst a referovat o nich. To samozřejmě každý z nás studentů očekával s dost velkou nevolí a vždy byl rád, když jeho referát odezněl a zase trvalo nějaký čas, než byl znovu vyzván. A protože jsme byli jediná třída pro Čechy i Moravu (v Brně ročník otevřen nebyl, bylo nás ve třídě 46 žáků), trvalo vždy dost dlouho, než jsme se všichni s referáty vystřídali. Kolikrát a s jakým úspěchem jsem o časopisu *Čtenář* referovala, si vybavit nedokážu, ale bezpečně to bylo za dobu studií několikrát; „všeobjímající“ předmět knihov-

Foto: archiv SVK v Kladně

nictví jsme měli ve všech ročnících. Tehdy si z časopisu nejvíce pamatuji fotografie spisovatelů na samostatných přílohách, které jsme už i ve škole používali na nástěnky. Hlubší dojem, byť jsem byla studentem vzorným, ve mně časopis nezanechal.

Po maturitě jsem nastoupila jako metodička do tehdy Okresní lidové knihovny v Rakovníku. Mezi mé služební povinnosti patřilo nejen časopis číst, ale při metodických cestách na něj široce upozorňovat knihovníky obecních (lidových) knihoven. Ředitelem knihovny v Rakovníku za mého působení byl Vendelín Punčochář, osobnost mezi knihovníky známá a vážená. Časopis nejen četl, ale také do něj přispíval. A protože jsem v knihovně byla nejmladší, patřilo mezi mé povinnosti se starat také o několik nástěnek a obrovskou výlohu, ve které se k propagaci autorů používaly fotografie (nejen) českých

a slovenských spisovatelů právě z příloh *Čtenáře*.

Po pětiletém působení v Rakovníku jsem nastoupila do tehdejší Krajské knihovny v Kladně na pozici pracovníka budoucí vědecké knihovny. Při nástupu do knihovny i řadu následujících let jsem ani v nejmenším netušila, do jakých vztahů se s časopisem *Čtenář* za několik desetiletí dostanu. Pracovala jsem jako bibliograf, byla členem různých bibliografických subkomisí, spolupracovala s archivy a muzei při tvorbě regionálních bibliografií – a o těchto aktivitách jsem občas v časopise i publikovala. Nebývalo to však příliš často.

V roce 1990 jsem se stala ředitelkou tehdy Krajské vědecké, po zrušení krajů Státní vědecké knihovny v Kladně, zřizované Ministerstvem kultury ČR, které bylo vydavatelem (nejen) časopisu *Čtenář*. Dostí záhy (po změně zákona) Ministerstvo kultury ČR nemohlo tuto svoji vydavatelskou úlohu plnit a hledalo, na které zřizované instituce činnosti převést. U daného časopisu padla volba na knihovnu nejbližší, kladenskou. Paradoxem je, že ředitelem Odboru literatury, knižní kultury a knihoven byl tehdy dnešní šéfredaktor časopisu Jaroslav Císař, se kterým jsem převod podepisovala. Já za budoucího vydavatele – knihovnu, dr. Císař jako zástupce ministerstva, které funkci převádělo. Nutno doplnit, že ministerstvo současně knihovně v letech svého zřizovatelství výdaje s vydáváním a distribucí časopisu finančně plně kompenzovalo.

Brzy nastaly další změny: v restitucích byla vrácena vila v pražských Strašnicích, v níž redakce sídlila, a zaniklo i nakladatelství Orbis, kde se časopis tiskl. Tehdejší šéfredaktorka našla rychle řešení – redakce se přestěhovala na doslova exkluzivní adresu: do prostor Nakladatelství Academia do Wiehlova domu na rohu Vác-

lavského náměstí a Vodičkovy ulice. Časopis se pak tiskl i v jeho tiskárnách a byl jím i distribuován. O tom, jak často měnila redakce svoje sídlo, než se definitivně přestěhovala do prostor mateřské knihovny v Kladně, se už ve *Čtenáři* psalo...

Důležité bylo, že po celou dobu měla knihovna doslova dělnou a aktivní redakční radu, která se v „užším složení“ scházela měsíčně, v „širším složení“ jednou až dvakrát ročně. Po dobu ředitelské funkce jsem byla jejím předsedou a téměř všech jednání se účastnila. Zvláště ráda vzpomínám na „širší“ redakční rady, na které přijížděli členové ze vzdálenějších knihoven; vždy jsem s napětím čekávala na zajímavě podané hodnocení *Čtenáře* bývalým ředitelem Knihovny města Hradce Králové Janem Pětou. V těchto letech jsem do časopisu začala častěji přispívat převážně s tematikou bibliografickou. Netrpělivě jsem čekala reakce na svůj článek *Zamyšlení nad českou článkovou bibliografií v roce 2011...*, týkající se zrušení oddělení analytické bibliografie v Národní knihovně. Těšilo mě, že mě pracovníci knihovny v Klementinu zastavovali se slovy: „Napsala jste to dobře!“ Stejně tak, jako reagoval časopis *Čtenář* na tuto nenadálou situaci, dokázal reagovat na všechny knihovnické momenty a vždy byl obrazem života nejen veřejných, ale i odborných knihoven i dobrým průvodcem jejich pracovníků.

Za dobu, kdy časopis vydává Středočeská vědecká knihovna v Kladně, se na pozici šéfredaktora vystřídalo několik – vždy zanícených a práci oddaných – odborníků. Každý z nich vtiskl časopisu nepatrně odlišnou tvář, ale vždy to byl – a věřím, že mnoho dalších let bude – časopis pro všechny typy knihoven a všechny knihovníky. Časopis s tak dlouhou tradicí si to rozhodně zaslouží!

Do čísla přispěli

PhDr. Jaroslav Císař – Středočeská vědecká knihovna v Kladně ■ Mgr. Michal Denár – Městská knihovna Česká Třebová ■ Mgr. Hana Friedlaenderová – společnost Nielsen Atmosphere ■ Mgr. Roman Giebisch, Ph.D. – Národní knihovna ČR ■ Mgr. Kateřina Janošková – Masarykova veřejná knihovna Vsetín ■ PhDr. Jiřina Kádnerová – emeritní ředitelka Středočeské vědecké knihovny v Kladně ■ Mgr. Jan Kamenický – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy ■ Doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc. – emeritní ředitel Moravské zemské knihovny ■ Bc. Markéta Mířová – Agentura pro sociální začleňování ■ Bc. Josef Moravec – Městská knihovna Ústí nad Orlicí ■ Kateřina Nekolová, M.A. – Národní knihovna ČR ■ PhDr. Dana Petrášová – Krajská vědecká knihovna v Liberci ■ PhDr. Renáta Salátová – Národní knihovna ČR ■ PhDr. Vladimíra Švorcová – Středočeská vědecká knihovna v Kladně ■ Milan Valden – publicista

Bilance vydávání knih v ČR v roce 2017

1. část

Text sumarizuje základní oficiální fakta o knižní produkci České republiky v roce 2017, kterými se země prezentuje v UNESCO. Většina ukazatelů tentokrát vykazuje nižší hodnoty oproti předchozím rokům, což může svědčit o určitém přesycení relativně malého českého knižního trhu a po rekordních nárůstech objemu knižní produkce z předchozích let o zrealnění nabídky vzhledem k poptávce knižního trhu. První část obsahuje souhrnné údaje o produkci tištěných knih a registrovaných privátních vydavatelích.

→ **Podle odevzdaných povinných výtisků Národní knihovně ČR, kde sledují českou národní knižní produkci, vyšlo v roce 2017 v Česku celkem 16 422 titulů knih, což je oproti předchozímu roku pokles o téměř 8 %.**

Podle dostupných údajů lze nazvat stav českého knižního trhu, tj. objem produkce a jeho strukturu, počet vydaných překladů apod., stavem setrvalým. Většina ukazatelů objemu knižní produkce však vykazuje snížené hodnoty. Největší nakladatelské domy svou pozici stabilizovaly nebo posílily (viz Tabulka III). Dochází tak ke koncentraci nakladatelského sektoru, který se ale vyznačuje oproti jiným zemím určitou specifičností i v tom, že největší vydavatelé disponují rovněž vlastní knižní distribucí a sítí knihkupec-

kých prodejen. Navzdory narůstajícímu počtu titulů v podobě e-knih a audioknih tento segment knižního trhu netvoří významný podíl na celkovém objemu knižního trhu v ČR. Většímu šíření literárních a odborných textů i těmito komunikačními způsoby např. prostřednictvím knihoven stále brání připravovaná a neschválená novelizace legislativy.

Produkce tištěných knih

Podle odevzdaných povinných výtisků Národní knihovně ČR, kde sledují českou národní knižní produkci, vyšlo v roce 2017 v Česku celkem 16 422 titulů knih, což je oproti předchozímu roku pokles o téměř 8 % (viz Tabulka I). Přesto tím naše země potvrzuje dlouhodobější skutečnost, že i ve světovém měřítku si objemem své knižní produkce v porovnání k počtu obyvatel stále udržuje postavení mezi špičkovými zeměmi s velmi vysokou výrobou knih. Vydávání knih je v Česku

v porovnání s některými jinými státy EU stále výrazně rozloženo mezi relativně velký počet vydavatelských subjektů. Téměř 17 % produkce (2761 titulů) bylo opatřeno uvedením údaje o ceně. Celkový objem knižního trhu v ČR činí podle odhadu Svazu českých knihkupců a nakladatelů cca 7,5 miliard korun.

Pouze více než dvě třetiny knižní produkce (11 158 titulů) měly uvedený shodný rok vydání a zpracování daného titulu, což je zřejmě zapříčiněno několika důvody. Jednak se daný vytištěný titul z nejrůznějších příčin nedostal většinou koncem příslušného roku na předvánoční knižní trh (např. rozhodnutí nakladatele na základě předpokládané úspěšnosti titulu na předvánočním trhu, nedokončená výroba knihy, dodatečné textové změny a doplňky apod.), jednak nakladatelé preferují před Vánoce zavázání především prodejních míst a povinné výtisky pak odevzdávají en bloc ve velkých dávkách. Národní knihovna ČR potom z kapacitních důvodů nestíhá zpracovávat tak velkého objemu knižní produkce. Tento stav trvá již několik let.

Na knihkupecké pulty se reálně dostane zhruba polovina vydané produkce, protože zbytek tvoří tituly tzv. šedé literatury, tj. skripta, různé účelové tiskoviny a jiná mimotržní literatura. Na celkové knižní produkci České republiky se alespoň jedním vydaným titulem neperiodické publikace podílelo 2151 vydavatelských subjektů, což je v podstatě srovnatelné s předchozími roky (viz Tabulka II).

Reálný počet aktivních vydavatelů knih bude však opět o několik set vyšší, protože v roce 2017 vyšlo celkem 2058 knižních titulů (tj. 12,5 % z celkového objemu knižní produkce), které nebyly označeny mezinárodním identifikátorem ISBN. V tomto směru došlo ve srovnání s předchozím rokem k dosti značnému nárůstu; v roce 2016 měly tyto ukazatele hodnotu 1513 titulů a tvořily 8,5% podíl objemu knižní produkce. V Národní knihovně ČR jim přidělili identifikátory náhradní. Uvádění čísla ISBN na knize sice není povinné, ale tento identifikátor usnadňuje její cestu za čtenáři (odvozuji se z něho čárové kódy EAN, které zjednodušují skladovou evidenci a přehled o pohybu zboží, usnadňují ukládání údajů o knize do různých databází a evidencí a jejich vyhledávání na internetu).

Registrovaní vydavatelé

Loni bylo v ČR nově registrováno 269 vydavatelských subjektů (v předchozím roce 2016 činil jejich počet 323). Podle pravidel systému ISBN bylo v České republice k 31. 12. 2017 uděleno celkem 6986 oprávnění k vydavatelské činnosti (viz Tabulka II). Kvantitativní nárůst tohoto ukazatele je po sametové revoluci v roce 1989 doslova ohromující. V roce 1990 vykazovala česká Národní agentura ISBN 650 vydavatelských subjektů, ale již za deset let se jejich počet zvýšil na 2898, což je téměř pětinašobek! Podle odhadu Národní agentury ISBN dnes v Česku aktivně vydává zhruba třetina evidovaných vydavatelských subjektů, třetina aktivní vydavatelskou činnost v současnosti nevyvíjí nebo ji z různých důvodů dočasně pozastavila; zbývající třetina svou činnost již ukončila. Podle mezinárodní metodiky ISBN se žádný z evidovaných vydavatelských subjektů nevyřazuje. Tyto kvantitativní ukazatele tedy umožňují, abychom získali ucelený přehled o dynamice vývoje a pohybu v této profesní oblasti v zemi po změně společensko-ekonomických poměrů po listopadu 1989.

Počet privátních vydavatelských subjektů, které v roce 2017 připravily na trh minimálně 100 knižních titulů, byl loni přesně dvacet (viz Tabulka III; pro srovnání včetně kvantifikace jejich produkce za předchozí rok). V tomto směru se za poslední roky situace v zásadě nezměnila. Špička vydavatelů vysokých škol, univerzit a ústředních státních institucí se podle stejného kritéria stále zužuje. Letos takového objemu produkce dosáhlo pouze sedm vydavatelských subjektů (viz 2. část, č. 11/2018); od roku 2014, kdy tohoto kritéria dosáhlo 15 subjektů, se jejich počet zredukoval zhruba na polovinu. Vzhledem ke specifickým činnostem vysokoškolských vydavatelů a vydavatelských útvarů státních institucí z toho však nelze dovozovat více, než že k saturaci reálné potřeby jejich mateřských institucí to postačovalo.

Dalších téměř 150 vydavatelů (privátních i vysokých škol a státních institucí) lze považovat také za velké a věnující se soustavně nakladatelské činnosti: 37 z nich se mohlo vykázt produkcí v rozmezí 51 až 91 vydaných titulů a více než stovka (107) připravila 20 až 48 titulů. I v tomto směru lze stav loňského roku označit za setrvalý; tyto údaje v podstatě kopírují ukazatele roku 2016.

Tabulka I				Tabulka II		
Přehled počtu vydaných titulů knih a překladů v ČR za roky 2013–2017				Počet registrovaných a aktivních nakladatelů v ČR za roky 2013–2017 (s přiděleným ISBN)		
	celkem	z toho překladových děl		Pozn.: vždy k 31. 12. daného roku		
		absolutně	v %	nakladatelé registrovaní		
						aktivní
2013	17 876	6 565	37	2013	5 796	2 037
2014	18 379	6 355	35	2014	6 095	2 197
2015	18 282	6 240	34	2015	6 389	2 296
2016	17 815	6 391	36	2016	6 712	2 211
2017	16 422	5 835	36	2017	6 986	2 151

zdroj: Národní knihovna ČR

zdroj: Národní agentura ISBN

Z Tabulek I a III (v č. 11/2018) vyplývá, že z hlediska objemu vydaných titulů neperiodických publikací tentokrát vydavatelská špička ČR, tj. necelá třicítka vydavatelských subjektů, připravila více než třetinu celkové knižní produkce České republiky (37,5 %). Celkem se jedná o 6156 titulů (předloni 5247 titulů, 7172 titulů v roce 2015). Z toho 5039 titulů vydali privátní vydavatelé (předloni 3900 titulů, 4605 titulů v roce 2015) a 1117 vydavatelé vysokých škol a univerzit (předloni 1347 titulů, 2567 titulů v roce 2015).

Privátní vydavatelé

Dominantním vydavatelským centrem Česka je stále Praha; v případě vydavatelů vysokých škol mezi těmi největšími převažují ti z Moravy a Slezska.

V Tabulce III jsou uvedeni největší privátní vydavatelé v ČR podle počtu vydaných titulů nepe-

riodických publikací v uplynulém roce. Toto poněkud mechanicky stanovené kritérium umožňuje učinit si alespoň orientační představu o velikosti a obratu daných firem, ale samozřejmě nic nevyovídá o kvalitě a redakční náročnosti připravované knižní produkce, jejich ziscích a zejména reálném postavení a podílu na českém knižním trhu.

Vůdčí vydavatelská skupina Albatros Media se svými přidruženými značkami (celkem 15) své vedoucí postavení posílila, u vydavatelské skupiny Euromedia Group také zaznamenáváme nárůst (celkem devět přidružených značek). Postupující koncentraci v segmentu knižního trhu potvrdily dané subjekty v předchozích letech akvizicí dalších vydavatelských značek nebo převzetím významných specializovaných internetových projektů e-knih.

Tabulka III

Největší privátní vydavatelé knih na území ČR podle počtu vydaných titulů

	2017	2016	
1. Albatros Media, Praha *	1263	989	Jednotlivé značky vykazují za uplynulý rok
2. Euromedia Group, Praha **	695	663	následující bilanci:
3. Grada Publishing, Praha	435	369	Albatros ČR 155
4. Moravská Bastei – MOBA, Brno	343	376	B4U ČR 26
5. Václav Svojtka & Co, Praha	224	215	BizBooks ČR 45
6. Dobrovský, Praha	206	161	CooBoo ČR 68
7. Argo, Praha	176	217	Computer Press ČR 46
8. Tribun EU, Brno	161	149	CPress ČR 184
9. Egmont ČR, Praha	160	275	Edice ČT 17
10. Wolters Kluwer ČR, Praha	155	173	Edika ČR 83
11. Triton, Praha	151	133	Egmont ČR 172
12. Nová forma, Týn n. Vltavou	144	157	Fragment 181
13. Mladá fronta, Praha	136	192	Kniha Zlín ČR 35
14. Host, Brno	131	92	Management Press ČR 23
15. Slovart, Praha	120	124	Motto ČR 78
16. Nová škola, Brno	115	112	Plus ČR 45
17. Academia, Praha	113	96	XYZ ČR 105
18. Portál, Praha	105	171	Esence 122
19. Baronet, Praha	104	76	Euromedia+ 20
20. Crew, Praha	102	76	Ikar 121
			Knižní klub 181
			Odeon 33
			Pikola 68
			Pragma 85
			Universum 46
			YOLI 19

zdroj: Národní knihovna ČR a Národní agentura ISBN

Poznámka: Do tabulky jsou zařazeny privátní vydavatelské subjekty, které v roce 2017 vykazaly knižní produkci ve výši 100 a více titulů neperiodických publikací (bez reedice a nových vydání již dříve vydaných titulů).

* Produkce Albatros Media, a. s., je uvedena souhrnně.

** Produkce Euromedia Group, a. s., je uvedena souhrnně.

* mimoediční, většinou účelová vydání

JAROSLAV CÍSAŘ | ctenar@svkkl.cz

Poděkování za pomoc a spolupráci

Heleně Čudové, Jakubu Horákovi,

Antonínu Jeřábkově, Bohdanu Roulemu,

Veronice Sonnkové a Olze Zeinertové

Rozhovor

s Mgr. Danielem Bechným,

ředitelem Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje

Knihovna ve věčném pohybu

Daniel Bechný působí ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje (SVK PK) již sedmým rokem. Původně pracoval v Západočeském muzeu v Plzni na pozici etnografa. Je absolventem Západočeské univerzity v Plzni, kde studoval nejprve humanistiku a poté kulturní a sociální antropologii. Od roku 2015 se aktivně účastní příprav konference Knihovny současnosti a při Sdružení knihoven ČR je od minulého roku předsedou Sekce akvizice a Sekce PR a marketing, která se ustanovila nově na konci roku 2017 v Městské knihovně v Praze.

Foto: archiv SVK Plzeňského kraje

- V klimatizovaném depozitáři pracoviště historických fondů SVK PK je uloženo kolem 30 tisíc svazků. (...) V současnosti restaurujeme 261 nejceněnějších a nejohroženějších svazků z našeho historického fondu.
- Připravujeme projekt s prozaickým názvem *Rekonstrukce depozitáře SVK PK*. Povede k významnému rozšíření našich depozitních prostor v areálu Plzeň-Bory.
- Pustili jsme se i do mezinárodní spolupráce, projekt se Státní knihovnou v Řezně bude zaměřený na systematické zpřístupnění digitalizovaných fondů, jež se týkají přeshraničních témat v Horní Falcí a západních Čechách.

Můžete ve stručnosti představit vznik a historické mezníky existence SVK PK?

Stanovit nejdůležitější mezníky vzniku a historie SVK PK bude na takto malém prostoru asi obtížné, ale mohu se o to pokusit za pomoci sborníků a výročních zpráv. Naše knihovna vznikla 1. ledna 1950 jako Státní studijní knihovna v Plzni, a to zpětně na základě usnesení vlády ze dne 28. února 1950. Svou činnost zahájila ovšem až 1. května – s knihovním fondem čítajícím asi 200 000 svazků. V té době disponovala ze zákona povinným výtiskem na vyžádání. Tehdy zde pracovalo dvanáct zaměstnanců. V letech 1950 a 1951 se náš fond rozšířil nejen o svazky z konfiskátů klášterních knihoven, ale také třeba o sbírku z bývalé Obchodní a živnostenské komory Literárně uměleckého klubu nebo také o významnou knihovnu dr. Otokara Kruliše-Randy. Přírůstky z různých klášterních knihoven pokračovaly až do sedmdesátých let minulého století. V roce 1953 byla v budově bývalého kláštera nejen otevřena čítárna, ale započalo se s celkovou

její rekonstrukcí. O rok později se vrátil provoz půjčovny (dočasně umístěné v Západočeském muzeu) do budovy a knihovna změnila svůj název na Státní vědecká knihovna v Plzni. Nově zrekonstruovaná budova dnešní SVK PK se slavnostně otevřela 27. února 1959. To už nám počet přepočtených úvazků pracovníků stoupl na třicet dva.

Měli jste to pestré i v šedesátých a sedmdesátých letech...

Ano, další podstatnou změnou se stalo převedení knihovny pod Krajský národní výbor v Plzni. Psal se rok 1961 a knihovna disponovala svým prvním osobním automobilem. O dva roky později jsme získali právo na úplný povinný výtisk domácí tiskové produkce. Po pražském jaru naopak přichází první omezení v půjčování některé literatury, v roce 1973 dokonce ke stažení 2622 svazků do uzavřeného skladu. Od roku 1976 jsme měli první externí sklad v klášteře v Chotěšově a pracovníci, kterých bylo již šedesát čtyři, obdrželi hodnocení politické angažovanosti a od-

borných schopností. Rok poté se knihovna stala krajským metodickým centrem. O další dva roky později se rozšířila o dislokovanou Knihovnu pro nevidomé a externí sklad v Iobkowiczském zámku v Křimicích. Knihovní fond byl nově systematizován podle MDT. V roce 1984 jsme založili přírůstkový seznam mikrofiš; produkce byla zastavena v roce 1993 a sbírka se uzavřela o sedm let později.

V „orwelovském“ roce se zavedlo také počítačové zpracování přírůstkového a revizního seznamu československých patentů. O rok později vzniklo oddělení Automatizace a vědeckotechnického rozvoje (AVTR). Již třetím naším depozitářem se stal v roce 1986 zámek v Bušovicích, který máme doposud. Těž rok také zahájila svou činnost krajská katalogizace, která pro krajské knihovny zajišťovala tisk a distribuci katalogizačních záznamů. Počet pracovníků stoupl již na sedmdesát sedm, přibyl nám další sklad v Chotíkově a o rok později ještě jeden, znovu v Křimicích. V roce 1989 jsme instalovali první osobní počítač PP 06 a minipočítač SM 52/2. Tento „server“ záhy následovalo dalších šest osobních počítačů.

Jak se u vás vyvíjela situace po sametové revoluci?

V knihovně ustavené Občanské fórum vyslovilo nedůvěru tehdejšímu vedení knihovny. Dosavadní ředitelka Alena Poslední byla odvolána a novým ředitelem byl jmenován Jaroslav Vyčichlo. Knihovna, dobře vybavená technologicky i personálně, se pak rozhodla jít v procesu automatizace svou vlastní cestou, a tak začal vznikat automatizovaný knihovní systém KIMS (Knihovnícký a informační modulární systém). Od 31. 12. 1990 jsme patřili pod Ministerstvo kultury ČR. S pádem komunistického režimu jsme zpřístupnili 3521 knihovních jednotek prohi-bit, zbavili se skladu v Chotíkově a kvůli nevyhovujícím podmínkám i v Chotěšově a v křimickém zámku. Prostor pro volný výběr, fungující v místě všeobecné studovny od roku 1982, nahradila po deseti letech opět všeobecná studovna s příruční knihovnou. SVK PK se stala v tomto roce jednou ze tří vědeckých knihoven přispívajících do jednoho z prvních souborných katalogů. V roce 1994 došlo k založení přírůstkového seznamu CD ROM, zahájili jsme retrokonverzi listkového katalogu a poprvé zpracovali výstup z databáze regionálních osobností (REOS). Faktografie zde sahá až

k roku 1972, od roku 2010 je databáze zpřístupněna online. O rok později jsme pro veřejnost otevřeli pobočku Rakouské knihovny. S platností zákona č. 37/1995 Sb. jsme v roce 1996 přišli o právo na povinný výtisk veškeré domácí produkce neperiodických publikací. Zároveň byla ale knihovna připojena na internet, kde zveřejnila svou první webovou stránku. Do vínku jsme dostali nové skladové prostory v bývalém vojenském areálu v Plzni-Borech. Rok 1997 byl ve znamení přechodu na pravidla AACR2, zapojení do projektu Kramerius a z finančních důvodů zrušení předplatného většiny zahraničních časopisů. O rok později jsme otevřeli Německou knihovnu.

Co vám přinesl přechod pod Plzeňský kraj?

Do majetku Plzeňského kraje naše knihovna přešla 1. ledna 2000. To už jsme měli osmdesát čtyři přepočtených pracovních úvazků a poprvé svým uživatelům zpřístupnili zahraniční databáze. Rok poté se zřizovací listinou změnil i náš název na Studijní a vědeckou knihovnu Plzeňského kraje. Zároveň odstartovala koncepce výkonu regionálních funkcí. Podle nového knihovního zákona, který vstoupil v platnost s rokem 2002, se SVK PK stala garantem regionálních funkcí v kraji. Své externí pobočky jsme také rozšířili o Anglickou knihovnu. Katalog byl nově provozován online za využití systému Advanced Rapid Library, nicméně finálním systémem se stal Aleph 500, jehož zprovoznění začalo rokem 2003 a definitivní přechod se uskutečnil 2. ledna 2006 – za stálého souběhu se systémem KIMS, jehož vývoj trval až do roku 2002. V roce 2005 jsme přešli z bibliografického formátu UNIMARC na MARC 21. Počátkem roku 2006 jsme získali svůj poslední a největší objekt v areálu Bory, tzv. Bory 2, a také započala jeho celková rekonstrukce. Byla dokončena v roce 2008, ale v průběhu finalizace prací na depozitáři vážně onemocněl a zemřel ředitel knihovny Jaroslav Vyčichlo; jeho nástupkyní se stala Ivanka Horáková. Rok nato byla dokončena také rekonstrukce prvního podlaží v hlavní budově. Trvala dva roky. Poté knihovna poprvé pro inventarizaci fondu nasadila technologii RFID a pořídila svůj první bibliobox. V následujících letech 2009 až 2011 byl ve třetím patře původní sklad proměněn na prostory pro volný výběr. Od roku 2011 mohou čtenáři využívat plně zónu samoobslužného internetu. Naše knihovna se

rovněž stala jednou z krajských knihoven přispívajících do článkové databáze ANL...

Roku 2012 jste byl po odchodu Ivanky Horákové jmenován do funkce ředitele vy...

Tento rok bych označil rokem kooperace, a tak za spolupráce s Univerzitní knihovnou Západočeské univerzity v Plzni (ZČU) byl rozšířen provoz biblioboxů na dnešních šest. SVK PK se také dohodla se ZČU a Dopravními podniky města Plzně na akceptaci jejich karet, které se tak mohou využívat i jako čtenářské průkazy. S rokem 2013 se pojí spuštění vzdáleného přístupu k elektronickým informačním zdrojům přes EZproxy a postupné zavádění nového korporátního designu. V roce 2014 jsme poprvé testovali půjčování e-knih. V době projektu *Plzeň – Evropské hlavní město kultury 2015* zavedla knihovna do praxe nová katalogizační pravidla RDA. Poslední dva roky své činnosti se zaměřujeme na propagaci svých služeb a dalších činností. To už máme celkem pětadevadesát zaměstnanců.

Čím je SVK PK ve srovnání s dalšími ústředními knihovnami krajů specifická?

V knihovním zákoně mají krajské knihovny jednotně definováno své postavení a svou náplň v systému knihoven ČR. Dohromady tak tvoří jasně čitelnou síť, pokrývající celou naši republiku. Každá krajská knihovna má ale svá specifika, která vychází z politických, demografických a geografických podmínek regionu a jeho celkového historického vývoje. To se podepsalo i na SVK PK, která například nemá žádnou městskou funkci. Ještě výraznějším specifikem je samotný fond, který knihovna shromáždila a shromažďuje a který činí každou knihovnu jedinečnou. Vedle regionálního zaměření fondu se to projevuje zejména skladbou historických fondů, které odrážejí postavení a záliby svých předchozích vlastníků a také sběratelskou činnost nejvýznamnějšího historického celku – Knihovny městského historického muzea v Plzni, dnes Západočeského muzea. Na tento fakt by se podle mě mělo myslet třeba i při srovnávání knihoven, které je často lákavé. Leckdy by se mohlo zdát, že stačí porovnat zhruba stejně velké knihovny ve zhruba stejně velkých městech, ale není tomu tak. V krátkosti jsem se snažil shrnout vývoj naší knihovny a zdaleka jsem neuvedl všechny for-

mující momenty, které vytvářejí její jedinečnost. Letos bych byl rád, abychom aktualizovali svůj profil a zaměřeni s těsnou vazbou na vytváření našeho fondu s demografickým složením Plzně a širšího okolí. Nutně musíme počítat s existencí Lékařské fakulty UK v Plzni, ZČU a ostatních škol v kraji a sledovat také akviziční politiku dalších knihoven ve městě.

Mohl byste konkretizovat výše naznačenou jedinečnost vašeho knihovního fondu?

V klimatizovaném depozitáři pracoviště historických fondů SVK PK je uloženo kolem 30 tisíc svazků. Z toho je 410 většinou novodobých rukopisů, 174 prvotisků z 15. století (nejstarší byl vytištěn nejpozději v roce 1470), přes 900 tisků bylo vytištěno v 16. století, na 3000 tisků v 17. století a kolem 9000 tisků v 18. století. Vzácné tisky v depozitáři pocházejí i z 19. a 20. století. Mezi ty nejvzácnější patří dva originální tisky Josefa Váchala. V depozitáři je také uloženo asi 5500 svazků knihovny františkánského kláštera v Plzni, která byla vrácena františkánskému řádu, ale ponechána v SVK PK v úschově. Obsahuje 244 rukopisů, většinou novodobých, 187 prvotisků a asi 3500 tisků vytištěných do konce 18. století.

Z hlediska historických celků je nejvýznamnější zmiňovaná Knihovna městského historického muzea. Její součástí je též fond pilnsensí, který obsahuje na 6900 tisků týkajících se obsahově Plzně, sepsaných autory se vztahem k Plzni nebo vytištěných či vydaných v Plzni v letech 1503–1950. Dalšími významnými historickými celky jsou již zmíněná knihovna O. Kruliše-Randy, konfiskáty několika západočeských klášterních knihoven, v roce 1973 zakoupená knihovna Ladislava Lábka a dar knihovny Muzea Chodska z let 1980–1984.

A specifikum knihovnictví ve vašem kraji?

Jestliže jsem na jedné straně zmínil skladbu fondu, tak na té druhé je třeba zdůraznit regionální charakter krajské knihovny. Historický vývoj v kraji se zrcadlí nejen v produkci lokálních nakladatelství, ale také v plnění regionálních funkcí. Zde rozhodují právě geografické a politické podmínky. Výkon regionálních funkcí se v Plzeňském kraji dotýká 494 knihoven, evidovaných u Ministerstva kultury. Dalším (a nezanedbatelným) faktorem je spolupráce knihovny

a zřizovatele, což pochopitelně platí pro všechny knihovny. Dobrá spolupráce umožňuje knihovně růst a vyvíjet se. Bez podobné podpory by jistě nevzniklo například digitalizační pracoviště Plzeňského kraje, které nově naše knihovna provozuje, nebo by nebylo možné uskutečnit další, ať už běžící, nebo plánované projekty.

Můžete některé z těchto projektů a záměrů blíže popsat?

Naváží na předchozí odpověď. Musím zde vyjádřit zapojení naší knihovny do dotačního programu EU z Integrovaného regionálního operačního programu, výzva č. 25 Knihovny. V současnosti se rozbíhá druhá etapa projektu s názvem *Záchrana ohrožených historických knižních fondů SVK PK*, v jehož rámci restaurujeme 261 nejvzácnějších a nejohroženějších svazků z našeho historického fondu. V souvislosti s touto výzvou pak připravujeme ještě jeden projekt s prozaickým názvem *Rekonstrukce depozitáře SVK PK*. Povede k významnému rozšíření našich depozitních prostor v areálu na Borech. A protože se nám moc zalíbil projekt Městské knihovny v Praze, která se pustila do produkce vlastních e-knih, rozhodli jsme se to od ní naučit v pro-

jektu *Transfer know-how výroby e-knih v knihovním sektoru*. Věřím, že se nám tak otevrou další možnosti, jak rozšířit služby, a to i pro ostatní kulturní instituce v kraji. Rádi jsme se také zapojili do série debat u „kulatých stolů“ nad proměnou knihovnického oboru v současnosti, které se odehrály pod názvem *Knihovna – věc veřejná* ve všech krajích. Pustili jsme se i do mezinárodní spolupráce, ale projekt se Státní knihovnou v Řezně je zatím v přípravné fázi, takže prozradím pouze to, že bude zaměřený na systematické zpřístupnění digitalizovaných fondů, jež se týkají přeshraničních témat v Horní Falci a západních Čechách.

Pro knihovny a zvláště Plzeň je ovšem také stěžejní rok 1919, rok přijetí prvního knihovního zákona...

Rozhodně! Pro Plzeň je toto datum důležité i z toho důvodu, že se na vzniku zákona významně podílel i šéfredaktor plzeňské *Nové doby* Gustav Habrman. Doufám tedy, že se nám příští rok podaří připravit důstojné připomenutí i tohoto druhého stého výročí.

JAROSLAV CÍSAŘ | ctenar@svkkl.cz

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

(údaje za rok 2017)

počet pracovníků: 94,8 úvazků

velikost fondu: 1 961 574 knihovních jednotek

počet čtenářů: 11 270

standardní čtenáři: 4851

studenti: 4190 (z toho 213 zahraniční)

senioři: 503

studovny: 1891 návštěv

počet výpůjček: 489 169

počet fyzických návštěv: 196 172

počet online návštěv: 738 115

vlastní specializované databáze: 3

licencované EIZ: 13

počet vstupů do EIZ: 81 425

počet akcí:

224 kulturních

252 vzdělávacích (pro veřejnost)

27 vzdělávání pro knihovníky v kraji

Více informací naleznete na www.svkpk.cz.

Knihovnictví v Plzeňském kraji

(údaje za rok 2017)

počet obyvatel kraje: 580 816, z toho Plzeň-město 189 131

počet knihoven v kraji:

• 494 veřejných (1 krajská, 16 pověřených, 46 profesionálních, 431 neprofesionálních)

• 6 základních se specializovaným fondem

• 2 specializované (galerijní, muzejní, archivní, lékařské, univerzitní aj.; v evidenci MK ČR)

Pozn.: Knihovny se specializovaným fondem neodevzdávají roční statistické výkazy, takže bližší údaje o jejich činnosti nejsou známy a nejsou zahrnuty do následujícího výčtu.

počet pracovníků veřejných knihoven:

300,5 (stav přepočtených úvazků)

počet registrovaných čtenářů veřejných knihoven: 83 624

počet fyzických návštěv: 1 169 700

počet online návštěv: 1 010 573

počet výpůjček: 3 273 135

objem prostředků na nákup nové literatury v kraji:

18 962 471 Kč, z toho 2 598 870 Kč na periodika

počet akcí pro veřejnost (včetně pro děti a mládež):

celkem 6 474

kulturní 4 594, vzdělávací 1 880

Mezinárodní spolupráce

Knihovny v česko-saském regionu vytvářejí společný prostor učení

Přeshraniční meziknihovní výpůjční služby, společné získávání elektronických informačních zdrojů, zkvalitnění technického vybavení knihoven – to je pouze několik z mnoha aktivit, které Krajská vědecká knihovna v Liberci se svými partnery realizuje v rámci česko-německého projektu *Prostor učení – knihovnická informační platforma*.

Europäische Union. Europäischer Fonds für regionale Entwicklung. Evropská unie. Evropský fond pro regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar. Interreg V A / 2014 – 2020

Do projektu jsou pod vedením hlavního partnera, Univerzitní knihovny v Saské Kamenici (Chemnitz), zapojeny další čtyři knihovny: Vysokoškolská knihovna v Žitavě (Zittau), Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci a naše krajská knihovna. Cílem projektu je propojit zúčastněné knihovny v přeshraničním „prostoru učení“, adekvátně vybaveném informačními zdroji a technickým zázemím, a tím přispět k aktivní a efektivní podpoře získávání a výměně znalostí. Projekt přímo navazuje na projekt *Česko-saská síť knihoven – informace bez hranic*, který probíhal v letech 2013–2014 a na kterém kromě liberecké univerzitní knihovny spolupracovaly všechny výše jmenované knihovny. Současný projekt si navíc klade za cíl dát formě spolupráce další, hlubší rozměr.

Foto: archiv KVK v Liberci

V průběhu přípravných prací bylo stanoveno pět tzv. milníků, které určují, jaké aktivity se budou v projektu realizovat. Pojdme si je nyní představit.

1. Knihy z německých knihoven zdarma a rychleji

Na území společného „prostoru učení“ zprostředkováváme čtenářům meziknihovní výpůjčky. Pokud potřebuje student německou publikaci, stačí se na nás obrátit a my ji obratem objednáme, zároveň vyřizujeme objednávky z Německa na naše publikace. Veškeré náklady na přepravu se hradí z rozpočtu projektu. V rámci aktivity, která nese název *Konsorciální pořízení informačních zdrojů a meziknihovní výpůjčky*, byly také zakoupeny odborné elektronické knihy určené uživatelům všech partnerských knihoven. Další informační zdroje – odborné databáze – zakoupili jednotliví partneři ze svých projektových rozpočtů. Naše knihovna na začátku roku 2017 nabídla svým uživatelům databázi *The Vogue Archive*, ostatní knihovny volily databáze od vydavatele Francis & Taylor.

2. Moderní technika = nové cesty výuky a spolupráce

Cílem oblasti *Technické vybavení prostoru učení* bylo pořízení kvalitního technického vybavení

Koordináční schůzka v knihovně Vysoké školy Žitava, 3. srpna 2017. Zleva: Markéta Pělučová, Falk Maiwald, Dana Petřýdesová, Blanka Konvalinková, Jitka Venclová, Marta Zizienová, Rolf Funke.

umožňujícího prezentaci, spolupráci a sdílení informací nejenom v průběhu projektu, ale i dlouhodobě po jeho skončení. Každý partner definoval své vlastní vybavení, jehož pořízení může pomoci naplnění cílů projektu. V případě naší knihovny se jednalo např. o zařízení pro přenos přednášek, ozvučení přednáškového sálu, interaktivní tabuli nebo blu-ray přehrávač. Díky pořízenému vybavení se mimo jiné s partnery pravidelně jedenkrát měsíčně setkáváme prostřednictvím videokonferencí.

3. Open Access

Zviditelnění iniciativy Open Access, která se zaměřuje na podporu neomezeného a bezplatného přístupu k vědeckým informacím a publikacím uloženým ve fulltextových repozitářích, je jednou z dalších společných aktivit projektu. Zúčastněné knihovny podporují tuto ideu formou zapojení do mezinárodní akce Open Access Week a realizací několika workshopů.

4. Vědět kde a jak...

Této problematice se věnuje oblast *Rozvoj informačních kompetencí*. Pod pojmem informační kompetence se rozumí schopnost najít, zpracovat a vyhodnotit informace, jedná se o nezbytné dovednosti, zejména pro studenty a pracovníky informačních institucí, jako jsou knihovny. V rámci projektu chceme u studentů zapojených univerzit tyto dovednosti posilovat, zároveň chceme zvýšit jejich povědomí o možnostech dalšího

vzdělávání na univerzitách zapojených do projektu. Každá z partnerských univerzit je pověřena organizací „dne informačních kompetencí“ – na svou půdu pozve studenty z Německa a ČR, představí možnosti studia a nabídku informačních zdrojů. Pod vedením univerzitních knihoven v Žitavě a Liberci zároveň vzniká didaktický modul informační kompetence. Sem patří také studijní pobyty pro pracovníky knihoven, kteří postupně navštěvují partnerské knihovny a seznamují se s jejich činností a nabídkou služeb. V květnu 2017 proběhl studijní pobyt ve spolupráci Liberec – Žitava/Zhořelec (Görlitz), na konci roku kolegové navštívili knihovnu v Saské Kamenici.

5. Chceme být vidět

Poslední oblast je zaměřena na veřejnost: na propagaci projektu, prezentaci pro různé cílové skupiny. Projekt byl oficiálně představen v lednu 2017 v Saské Kamenici. Závěrečná akce projektu, která zhodnotí celý projekt, představí výstupy a plány do budoucna, proběhne pod vedením Krajské vědecké knihovny v Liberci. Velmi důležitým výstupem je také vznikající publikace s pracovním názvem *Od jednotlivých knihoven k přeshraničnímu prostoru učení – zkušenosti a výsledky česko-německého knihovnického projektu*, která by měla představit základní vize projektu, nastínit jeho průběh a výsledky. Chce také ukázat problémy, se kterými jsme se potýkali, a způsoby jejich řešení – v podstatě tipy pro budoucí žadatele.

O všech zmiňovaných tématech se v průběhu projektu intenzivně diskutuje na společných workshopech a setkáních, které střídavě organizují všechny partnerské knihovny.

Projekt byl zahájen na podzim roku 2016, ukončen bude v prosinci 2018. Některé cíle již byly splněny, jiné úkoly nás ještě čekají. Věřme, že se nám společně podaří dovést projekt do úspěšného konce a jeho výsledky budou sloužit i dlouhodobě po jeho ukončení.

Informace o projektu naleznete na <https://www.kvkli.cz/prostor-uceni.html>. Je podpořen z prostředků Programu spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko 2014–2020.

DANA PETŘÝDESOVÁ | petrydesova@kvkli.cz

Automatizace knihoven

Důvěryhodnost v digitálním světě

(velký test kvalitativní úrovně zabezpečení online knihovnických katalogů v ČR)

V době, kdy knihovny každodenně obhájí své místo v informační společnosti, hraje důležitou roli také schopnost instituce udržet krok s technickým pokrokem, a především zachování vysoké míry důvěryhodnosti. Takových cílů lze dosahovat různě. V tomto textu se zaměříme na dílčí opatření v online prostředí, konkrétně použití zabezpečeného protokolu HTTPS a proaktivní nastavení pro zabezpečení webových aplikací proti jejich zneužití. Nejde o nějaké technické zbytečnosti, jak by se snad mohlo zdát. Každý provozovatel online aplikace, který to myslí s ochranou informací svých uživatelů vážně, by je měl již používat. Knihovny by neměly být výjimkou, pokud si chtějí udržet stávající míru reputace.

- Částečně jsme se inspirovali u projektu *Hlídač státu*, který se věnuje mimo jiné také testování úrovně zabezpečení portálů státní správy.
- Nepřilíší lichotivé výsledky testování mohou mít řadu příčin. Rozhodně se na nich podílí nedostatek odborníků, kteří by přímo v menších knihovnách byli schopni zajišťovat údržbu, rozvoj a bezpečnost IT systémů.

O co jde a proč se tomuto tématu věnovat?

Pravděpodobně se shodneme, že veřejná síť internet je úžasný prostor, který nabízí nepřeberné množství užitečných služeb. Denně v této síti putuje jen těžko představitelné množství informací. Část z nich má povahu osobních údajů či dokonce citlivých údajů. Minimálně tato část síťového provozu si zaslouží zvlášť pečlivé zacházení, protože jakékoli neoprávněné přečtení takových informací může mít pro jejich majitele neblahé následky. A provozovateli služby, která takovému úniku informací nezabránila, hrozí nejen nechtěná publicita, ale kvůli GDPR pravděpo-

dobně i zájem Úřadu pro ochranu osobních údajů. Bavíme se totiž o osobních datech, finančních informacích, ale i například o přihlašovacích údajích a heslech. Pokud informace protékají sítí v nezašifrované podobě, mohou je číst neoprávněně třetí osoby a případně je i zneužít. Odcizené uživatelské údaje jsou poměrně často předmětem nelegálního obchodu a nezřídka se používají k další činnosti za hranou zákona. Část uniklých údajů se nakonec objeví online, jako se to loni stalo portálu *Mall.cz*.¹

Knihovny na svých webových stránkách a především prostřednictvím online katalogů poskytují elektronické služby. Při tom dochází také ke zpracovávání osobních údajů uživatelů. Pokud knihovny chtějí udržet doposud vysokou míru důvěryhodnosti, musí věnovat odpovídající pozornost zabezpečení svých online aplikací a datového provozu.

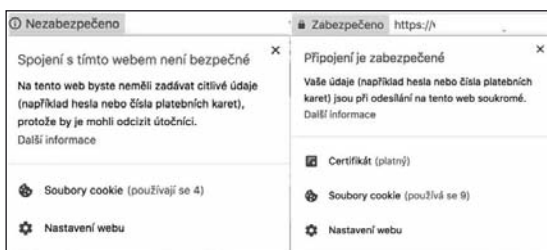
Internetové prohlížeče již dnes poměrně jasně informují v adresním řádku uživatele o stavu zabezpečení (zeleným zámekem nebo slovem „zabezpečeno“) a například prohlížeč Google Chrome od verze 68 (vyšla 24. 7. 2018) dokonce začal označovat webové stránky bez HTTPS štítkem „nezabezpečeno“. Každý uživatel tedy na první pohled vidí, je-li komunikace s danou stránkou či

¹ Viz např. https://technet.idnes.cz/mall-heslo-hacker-0eb/sw_internet.aspx?c=A170828_104617_ekonomika_bur

službou chráněná. Po rozkliknutí detailu prohlížeč uživatele varuje, aby nezasílal na dotčený web žádné citlivé a osobní údaje nebo hesla. Je zjevné, že tato a podobná varování důvěryhodnost provozovatelů webových stránek příliš neposilují.

Plošné testování online katalogů knihoven

Již v srpnu 2017 vydala Ústřední knihovnická rada (ÚKR) doporučení ohledně přechodu na protokol HTTPS.² Tento dokument konstatoval, že šifrování používalo v té době pouze 43 ze seznamu 2153 odkazů na webové katalogy knihoven. Informace uvedená ve zprávě ÚKR vycházela z URL katalogů zaznamenaných v Adresáři knihoven. Pokud adresa obsahovala „Chyba! Odkaz není platný.“, mělo se za to, že katalog podporuje zabezpečený protokol. Na počátku roku 2018 jsme se rozhodli zjistit aktuální stav, ovšem za použití propracovanějších testovacích metod.

Obr. 1: Příklady označení nezabezpečených a zabezpečených webových stránek prohlížečem Google Chrome (od verze 68)

Způsoby testování

Naším plánem bylo postupně otestovat co nejvyšší počet knihovních katalogů a zjistit u nich nejen přítomnost protokolu HTTPS, ale zároveň otestovat kvalitu použitého certifikátu a úroveň nastavení serveru.

Vzhledem k vysokému počtu odkazů bylo nutné použít automatizovanou metodu. Částečně jsme se inspirovali u projektu *Hlídač státu*, který

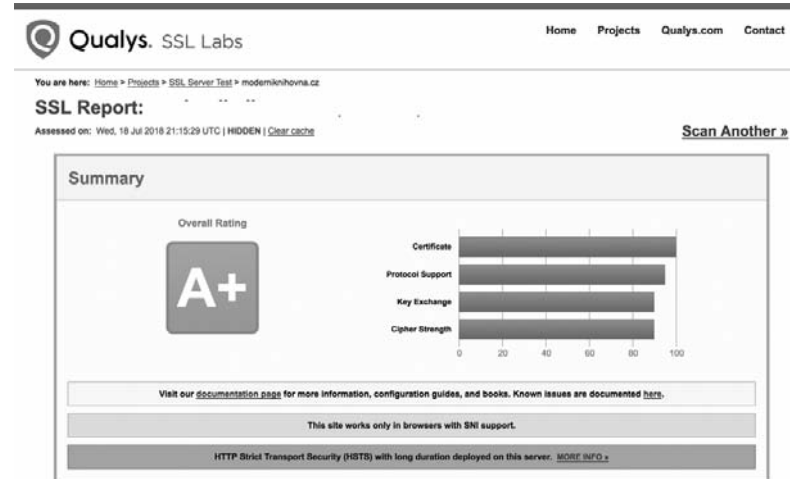
se věnuje mimo jiné také testování úrovně zabezpečení portálů státní správy.³ Stejně jako tento projekt jsme využili online nástroj SSL Server Test⁴, který zdarma poskytuje společnost Qualys, a dalším užítým prostředkem se stala Mozilla Observatory.⁵ Ta umožňuje získat představu o nastavení webových serverů a použitých preventivních opatřeních proti nejčastějším typům hackerských útoků.

Z různých zdrojů jsme sestavili seznam adres 2038 katalogů a z nich vybrali domény nebo subdomény, které jsou svázány s unikátním SSL certifikátem. To v praxi znamenalo, že jsme odstranili například dílčí adresy regionálních katalogů, které fungují na jednom serveru a používají jednu URL adresu. V seznamu je reprezentuje jedna „hlavní adresa“.

Protože jsou důvěryhodné certifikáty svázány vždy s konkrétní doménou, nebylo možné otestovat ani desítky katalogů používajících místo doménových jmen IP adresy. Seznam se takto zredukoval na 779 položek. Obsahuje katalogy knihoven místních, městských, krajských a také několika speciálních. Abychom mohli posoudit vývoj v čase, proběhlo testování ve dvou kolech: na konci února a v polovině června 2018.

Metodika hodnocení

Každý testovaný katalog získával body za dílčí testy a na základě výsledného počtu byl ohodnocen v obou testech písmeny „A“ až „F“ (ekvivalent známky výborně až nedostatečně). Server test zjišťoval především podporu šifrovacích protokolů (Protocol support), délku použitého klíče (Key exchange aspect) a sílu šifry (Cipher Strength). Mozilla Observatory hodnotila způsob práce s cookies, implementovanou podporu mechanismu HSTS⁶ a ochranu před některými praktikami hackerů. Podrobné informace pro technicky zdatné zájemce jsou k dispozici v anglické dokumentaci SSL Server Testu⁷ a Mozilla Observatory.⁸

Obr. 2: Příklad zobrazení výsledků testu na SSL Labs. Tento dopadl velmi dobře.

Výsledky serverového testu SSL Labs

Aktuálním globálním trendem je masivní opuštění nezašifrovaného protokolu HTTP. Podle statistik počtu načtených stránek v prohlížečích Chrome⁹ se objem datového provozu přeneseného zašifrovaně přes HTTPS pohybuje kolem 70 %. Rok po vydání doporučení ÚKR, ve kterém vyzvala k přechodu na HTTPS, české knihovny za globálním trendem stále výrazně zaostávají. Kdo by očekával, že dnes již bude většina katalogů zabezpečovat spojení mezi nimi a uživatelem, bude pravděpodobně skutečným stavem překvapený.

Poslední červnové testování ukázalo, že pouhých 109 ze 779 (necelých 14 %) katalogů získalo v testu certifikátů (SSL Labs) hodnocení „A“ nebo lepší, naopak drtivých 571 (cca 73 %) používá nadále nešifrovaný protokol. Zajímavostí je, že 19 katalogů sice již používá HTTPS, ale certifikát či webserver jsou nastaveny nevhodně a jejich hodnocení bylo „F“. V uživatelích takové katalogy vzbuzují falešný pocit bezpečí v podobě zeleného zámku zobrazeného v adresním řádku, ale ve skutečnosti přenášeným informacím poskytují ochranu jen velmi chatrnou. Jedna knihovna využívá k zabezpečení katalogu certifikát, kterému nedůvěřuje žádný z aktuálních prohlížečů, což při načtení katalogu uživatele spíše mate. Je totiž informován o tom, že certifikát je nedůvěry-

hodný, a je vyzván k opuštění stránek. Případně musí potvrdit, že souhlasí s použitím takového certifikátu. Třiadvacet knihovních katalogů používalo certifikáty, kterým v září 2018 přestávají důvěřovat prohlížeče Google Chrome a Mozilla Firefox (a pravděpodobně i další). Certifikační autorita¹⁰, která je vystavovala, totiž porušila stanovená pravidla, prohlížeč proto bude uživatele na použití takového nedůvěryhodného certifikátu upozorňovat.

Čísla z obou cyklů měření ukazují na snahu HTTPS zavádět. V červnu počet dosaženého hodnocení „A“ vzrostl na 90 z 58 v únoru. Za hraničně pozitivní výsledek lze považovat i nárůst počtu „B“ (ze 7 na 63 případů). Tím však dobré zprávy bohužel končí. Narostl totiž počet nesprávně nastavených serverů s hodnocením „C“ a „F“. Hodnocení „C“ se převážně týká katalogů, které využívají komerčně vydávané certifikáty s dlouhou dobou platnosti (dva nebo tři roky). Výsledky dokazují, že taková doba je příliš dlouhá a certifikáty mohou mít problém vyhovět měnícím se bezpečnostním požadavkům. Čím dál častěji totiž dochází k objevům nových bezpečnostních děr, na které musí nastavení serverů či dokonce samotné certifikáty reagovat. S tímto fenoménem se vypořádávají například bezplatně vydávané certifikáty Let's Encrypt¹¹ tím, že se obnovují automaticky již po třech měsících.

² https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/Prechodzhhttpnahttps_Doporuceni_UKR_2017.pdf

³ <https://www.hlidacstatu.cz/StatniWeby/Https>

⁴ <https://www.ssllabs.com/ssltest/>

⁵ <https://observatory.mozilla.org/>

⁶ Více o tomto mechanismu např. zde https://cs.wikipedia.org/wiki/HTTP_Strict_Transport_Security

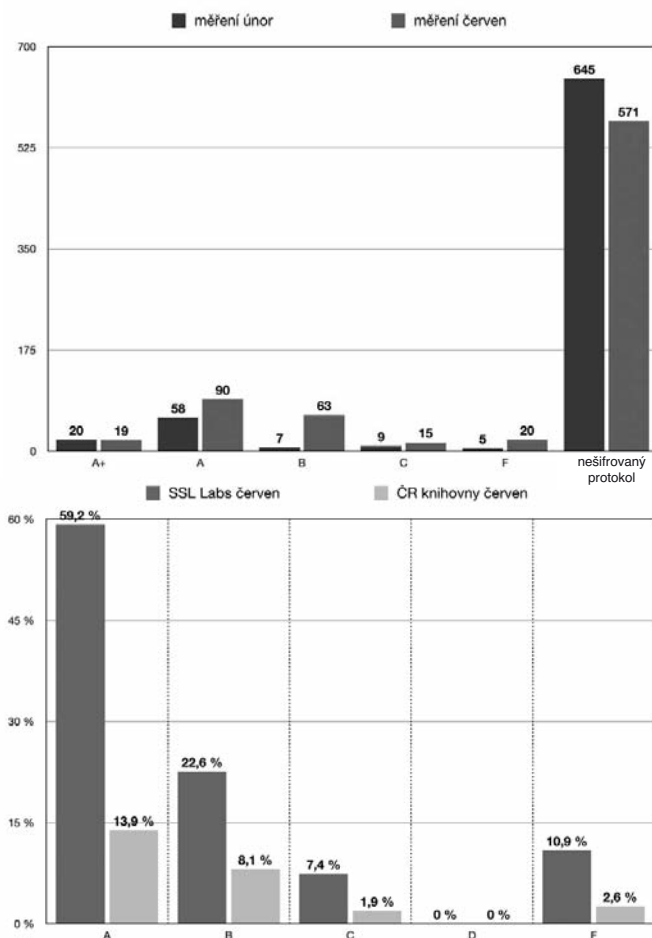
⁷ <https://github.com/ssllabs/research/wiki/SSL-Server-Rating-Guide>

⁸ <https://github.com/mozilla/http-observatory/blob/master/httpobs/docs/scoring.md>

⁹ Viz <https://security.googleblog.com/2018/02/a-secure-web-is-here-to-stay.html?m=1>

¹⁰ Viz <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/google-outlines-ssl-apocalypse-for-symantec-certificates>

¹¹ Viz <https://letsencrypt.org/how-it-works/>

Obr. 3:
Graf ukazující dosažené hodnocení při obou kolech testování

Obr. 4 (dole):
Graf ukazující porovnání získaných hodnocení, dosažených v červnu 2018 na SSL Labs, a katalogů knihoven v ČR

kací. V praxi je to pomyslný další krok po úspěšném nasazení protokolu HTTPS. Následující tabulka ukazuje naměřené výsledky z obou běhů:

hodnocení	únor	červen
B+ (80 až 84 bodů)	1	1
B (70 až 79 bodů)	13	13
C+ (60 až 64 bodů)	0	1
C (50 až 59 bodů)	0	2
D+ (40 až 44 bodů)	7	7
D (30 až 39 bodů)	6	4
F (0 až 24 bodů)	752	751

Dosažené výsledky potvrzují, že této oblasti se zatím věnuje jen několik knihoven. V obou měřeních pouze jediná knihovna dosáhla výborného hodnocení „B+“, 13 získalo slušné „B“. V červnu dosáhl jeden z katalogů hodnocení „C+“ a dva „C“. Celkem 751 (přes 96 %) testovaných katalogů pak získalo hodnocení „F“. Je férové zdůraznit, že výsledku „A“ lze u stávajících aplikací dosáhnout jen za cenu jejich zásadní modernizace. Nicméně k rozumnému výsledku na úrovni „B“ či „C“ se lze dopracovat po několika málo hodinách výzkumu a práce na nastavení webového serveru.

Přímo na stránkách projektu mohou zájemci zjistit, jak výsledky svých katalogů vylepšit. Případně je možné inspirovat se některým z návodů¹³, kterých je na internetu nepřehledné množství.

Co s tím?

Nepříliš lichotivé výsledky testování mohou mít řadu příčin. Rozhodně se na nich podílí nedostatek odborníků, kteří by přímo v menších knihovnách byli schopni zajišťovat údržbu, rozvoj a bezpečnost IT systémů. Podle vyjádření několika knihov-

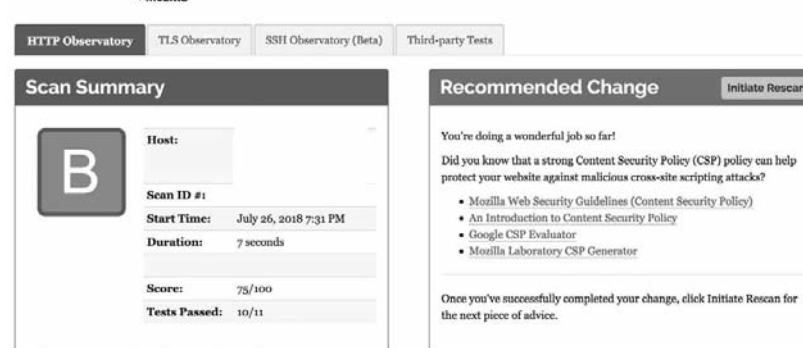
Abychom získali přesnější představu o tom, jak jsou na tom katalogy českých knihoven v zavádění protokolu HTTPS ve srovnání s globálním trendem, porovnali jsme je s výsledky všech 138 874 testů uskutečněných na SSL Labs za měsíc červen 2018¹² – 59,2 % tamtéž otestovaných certifikátů získalo hodnocení „A“ a lepší. Stejnou známku získalo pouze již zmíněných 13,9 % českých knihovních katalogů. Hodnocení „B“ je pak v poměru 8,1 % ku 22,6 % v neprospekch našich knihoven.

Výsledky testu Mozilla Observatory

Parametry nastavení serverů, které tento test prověřuje, mohou – při správném použití – přispět ke zvýšení úrovně zabezpečení webových apli-

¹² Více na <https://dev.ssllabs.com/ssl-pulse/>
¹³ Viz například <https://bit.ly/2A7UeYs>

OBSERVATORY

Obr. 5:
Příklad zobrazení výsledků testu Mozilla Observatory. I tato knihovna může být spokojena.

níků jsou časté také „kompetenční“ spory o to, kdo se o zabezpečení katalogu má postarat v situaci, kdy knihovní systém/katalog dodává firma a server spravuje například zaměstnanec zřizovatele knihovny. Tyto a další podobné otázky bude nutné řešit stále častěji, protože zajištění bezpečnosti systémů a jejich technologický rozvoj vyžadují neustálou evaluaci a rychlé řešení zjištěných nedostatků. V sázce je i schopnost knihoven udržet si potřebnou budoucí technologickou úroveň a alespoň minimální míru inovací, které umožní reagovat na vývoj úrovně služeb poskytovaných v oblasti zpřístupňování informací a trávení volného času.

V každém případě by se vedení knihoven, které zatím HTTPS nepoužívají, mělo zasadit o jeho urychlené nasazení a následné otestování kvality certifikátů. Technicky jde o stav, který lze řešit poměrně snadno, a zavedení šifrování komunikace nevyžaduje ani vysoké finanční náklady. Zvláště pokud bude využito řešení Let's Encrypt.

Doporučení lze shrnout do několika kroků:

- nasadit HTTPS tam, kde dosud není;
 - otestovat kvalitu certifikátu (např. na <https://www.ssllabs.com/ssltest/>);
 - opravit případné problémy s certifikátem;
 - otestovat nastavení serveru (např. na <https://observatory.mozilla.org/>);
 - opravit případné problémy s nastavením serveru.
- Následné pravidelné testování by mělo být součástí běžné správy.

Ačkoli projekt plošného testování vznikl původně jako volnočasový vedlejší produkt ověřování kvality webových projektů našich domovských knihoven, považujeme jej za funkční a jeho výsledky za průkazné. Protože oblast bezpečnosti v knihovnách vnímáme jako důležitou a máme k dispozici vyzkoušené funkční řešení, chceme se k testům v budoucnu vracet. Bude-li ze strany knihovnícké komunity zájem o zveřejnění dalších výsledků, rádi tak učiníme. Předpokládáme, že do konce roku 2018 proběhne minimálně ještě jedno kolo plošného testování.

MICHAL DENÁR | michal.denar@ceska-trebova.cz
JOSEF MORAVEC | josef.moravec@gmail.com

Co pro vás připravujeme...

- Šedá literatura
- Vzdělávání seniorů v informačních a komunikačních technologiích v Knihovně města Ostravy
- Spisovatelé do knihoven
- Klášterní knihovny a další materiály.

Zavazuje nás
a vážíme si toho, že jste
našimi čtenáři!

Volný čas a čtenářství

1. část

V průběhu roku 2017 realizovala Národní knihovna ČR rozsáhlý výzkum dětí a mládeže s názvem *České děti jako čtenáři 2017*. Obsahově navazoval na předchozí výzkumnou studii *České děti jako čtenáři v roce 2013/14*, což umožnilo srovnání vývoje vztahu českých dětí ke čtení a knihám v tomto období. Výzkum se však zaměřil také na řadu dalších oblastí a současných trendů, jako například poslech audioknih, čtení elektronických knih a podrobnější zmapování čtenářství rodičů aj. Do výzkumu byla také nově zahrnuta kategorie mládeže ve věku 15–19 let.

- Ukazuje se, že čtení prostě nemá v konkurenci ostatních mediálních aktivit a atraktivní, jednoduše dostupné nepřeborné nabídky mediálního obsahu šanci.
- Vliv rodičů na výběr a organizaci volnočasových aktivit dětí však s tím, jak rostou, slábne.
- Oproti veškerým očekáváním a skepsi, která milovníky knih popadá vždy při pohledu na dětské „game playery“, došlo v průběhu posledních pěti let k růstu podílu silných čtenářů ve věkové kategorii 9–12 let, a naopak mírně poklesl podíl nečtenářů (zhruba o 3 % u dětí 9–14 let).

Výzkum pracoval se dvěma mírně odlišnými verzemi dotazníků. Dotazníky pro mladší školní děti ve věku 6–8 let byly rozšířeny o otázky směřované na čtenářské chování rodičů a mírně upraveny s ohledem na dovednosti a schopnosti dětí v tomto věku. Děti a mládež ve věku 9–19 let vyplňovaly vlastní jednotný dotazník. Oba výzkumy byly doplněny rozsáhlým kvalitativním výzkumem založeným na individuálních rozhovorech.

Výzkum přinesl celou řadu zajímavých poznatků o čtenářství českých dětí, které vám postupně v několika částech představíme. Dnes začneme tím, že se na čtenářství dětí podíváme prostřednictvím volnočasových aktivit dětí a mládeže a trendů v této oblasti v posledních pěti letech.

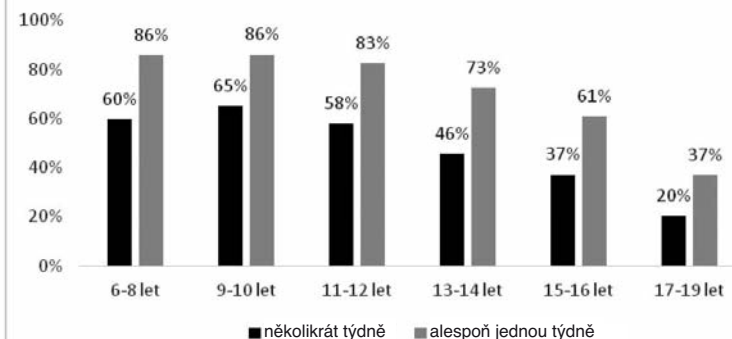
Jak vlastně tráví dnešní děti volný čas a jaké jsou aktuální trendy?

Pro děti, stejně jako pro dospělé je četba knih zábavou, které se věnují ve svém volném čase. Lze namítnout, že čtení knih nemusí být zábavou vždy, zejména pokud se jedná o učebnice nebo pokud není četba činností dobrovolnou, ale vynucenou, jako například v případě povinné školní četby. My se však v tomto článku budeme věnovat zejména čtení dobrovolnému, a to je samozřejmě vystaveno konkurenci široké nabídky dalších aktivit, kterým se děti a mladí lidé mohou v dnešní době ve svém volném čase věnovat.

České i zahraniční výzkumy (např. studie *Děti a nová média 2016*, Nielsen Admosphere) ukazují, že děti ve věku 6–14 let mají ve všední den zhruba 5–6 hodin volného času, do kterého je ovšem započítán také čas strávený s rodiči (klesá postupně s věkem dítěte) a organizovaný volný čas, tedy čas strávený v zájmových kroužcích, ve sportovních i skautských oddílech atd. Je pochopitelné, že o víkendy mají děti i mladí lidé volného času výrazně více.

Řada odborníků se shoduje v tom, že dnešní děti tráví svůj volný čas odlišným způsobem než jejich rodiče. V interview pro časopis *Play as Preparation for Learning and Life* emeritní profesor psychologie z Bostonské univerzity Peter Gray říká, že *od padesátých let minulého století dochází k neustálému poklesu dětské svobody hrát si a objevovat/zkoumat svět mimo dosah dospělých. Je to částečně dané delším časem stráveným ve škole a domácí přípravou, ale také (dokonce ještě více) je to důsledek toho, že do-*

Návštěva kroužku v závislosti na věku dětí

spělí získávají stále větší kontrolu nad životem dětí mimo školu. Další výraznou odlišností oproti dětství rodičů jsou také nové technologie a snadno dostupný mediální obsah.

Také výsledky studie *České děti jako čtenáři 2017* ukazují, že volný čas dětí je významně organizován. Drtivá většina českých žáků na prvním stupni základní školy navštěvuje alespoň jednou týdně nějaký kroužek, více než polovina dětí v tomto věku „chodí“ na kroužek dokonce několikrát týdně. I na konci druhého stupně základní školy ještě většina dětí navštěvuje alespoň jednou týdně nějaký kroužek. Návštěva organizovaných volnočasových aktivit klesá až po dvanáctém roce, k zásadnímu poklesu těch, co navštěvují nějaký kroužek nebo sportovní oddíl, potom dochází po dosažení 17 let (viz graf nahoře).

Existují však i děti, které chodí na nějaký kroužek každý den. V rámci dětí ve věku 6–16 let je to zhruba 5–7%. Výzkum ukázal, že návštěva kroužků významně souvisí se vzděláním rodičů, školním prospěchem a typem školy. Nepřekvapivě jsou to tedy právě děti z gymnázií, s lepším prospěchem a ze vzdělanějších rodin, které mají každý den v týdnu nějakou další rozvíjející, (často) vzdělávací aktivitu.

Četba knih jako přínosný způsob trávení volného času aneb Přínosné a méně přínosné volnočasové aktivity

Velká obliba kroužků jde ruku v ruce s tím, jaké aktivity vnímají jako prospěšné rodiče dětí ve věku 6–8 let. Právě sportování a návštěva kroužků jsou pro 44 % rodičů ty nejpřínosnější

volnočasové aktivity, následované jsou časem stráveným s kamarády. Četbu knížek vidí jako nejpřínosnější aktivitu pro děti této věkové kategorie zhruba třetina rodičů. Četba knih se tak jako v podstatě jediná mediální aktivita zařadila mezi ty, které rodiče považují za přínosné, což samozřejmě není překvapivé. Víme i z ostatních výzkumů, že rodiče považují četbu knih pro své děti za prospěšnou, a to i ti, kteří sami příliš nečtou. Mezi další žádoucí a pozitivně vnímané volnočasové aktivity dětí – viděno optikou rodičů – patří také malování, hraní s hračkami, hra na hudební nástroj a návštěva knihovny.

O všech ostatních mediálních aktivitách (snad ještě s výjimkou poslechu hudby) lze říci, že jsou vnímány jako ty méně přínosné. Mezi nejméně přínosné aktivity zařadili rodiče čas strávený na sociálních sítích, na mobilním telefonu, počítači, tabletu nebo notebooku a také hraní elektronických her. Mezi méně přínosné aktivity řadí zhruba čtvrtina rodičů také sledování televize nebo sledování filmů, videí a seriálů na internetu.

Změna způsobu trávení volného času podle věku dětí aneb Od přínosných k méně přínosným aktivitám

Jak ukázaly individuální rozhovory, je většina rodičů mladších školních dětí (6–8 let) spokojena s tím, jak děti tráví svůj volný čas, což je dáno mimo jiné tím, že způsob trávení volného času svých dětí sami organizují a nastavují jim denní režim, pomáhají s výběrem kroužků atd. Mezi pět nejčastějších denních aktivit se tak z těch méně přínosných dostalo pouze sledování tele-

vize, kterému se denně věnuje zhruba 44 % dětí ve věku 6–8 let. Naopak v tomto období mladšího školního věku se děti ještě s pravidelnou denní frekvencí věnují přípravě do školy (78 %) a čtení, ať již tomu „vynucenému“ (zhruba polovina dětí čte denně ze slabikáře) nebo dobrovolnému a již samostatnému (25 %), případně v roli posluchače (40 %).

Volnočasové aktivity dětí se však s věkem významně mění a jsou to právě média, kterým se starší děti věnují významně více než mladší školní děti. Mezi nejčastějšími denními aktivitami dětí 11–12letých sice stále vede příprava do školy, zároveň se však mezi nimi kromě sledování televize objevuje vyhledávání na internetu a také v případě chlapců hraní elektronických her a v případě dívek poslech hudby. K další expanzi mediálních aktivit potom dochází ve věku 13–14 let, kdy pět nejčastějších denních aktivit u chlapců zcela ovládly mediální aktivity v čele s hraním elektronických her a žádou z rodiči vnímaných „přínosných“ aktivit zde již nenajdeme. Také u dívek již výrazně převažují mediální aktivity s tou výjimkou, že mezi pět nejčastějších denních aktivit stále patří příprava do školy.

S rostoucím věkem také skokově roste frekvence využívání sociálních sítí, které již od patnácti let patří jednoznačně k nejčastějším volnočasovým aktivitám a které dětem (běžný všední den) zabírá již ve 13–15 letech dokonce více času než sledování televize (59 min) a srovnatelně času jako sledování filmů a videí mimo televizi (67 min).

Čtení knížek se v rámci pěti nejčastějších denních aktivit u dětí starších devíti let již neobjevuje. Ukazuje se, že čtení prostě nemá v konkurenci ostatních mediálních aktivit a atraktivní, jednoduše dostupné nepřeborné nabídky mediálního obsahu šanci. Četba knih na rozdíl od sledování seriálů nebo hraní elektronických her vyžaduje od dětí nejen více koncentrace, ale také úsilí. Málokdo má doma tak velkou knihovnu, aby v ní měl na dosah téměř každý titul, na který si vzpomene. Zatímco v případě filmů, seriálů či videí stačí zapnout televizi a přepínat jednotlivé kanály nebo zabrousit na internet a nabídka obrovského množství zábavy je k dispozici snadno a zdarma. Četba knih však vyža-

duje od svých čtenářů aktivitu již od začátku – od vyhledávání titulů, které by mohly zaujmout, až po jejich získání (ať již v knihovně, knihkupectví, od kamarádů či stažením z internetu). Malým dětem s výběrem i získáním knih (a konečně i se čtením) výrazně pomáhají rodiče. Vliv rodičů na výběr a organizaci volnočasových aktivit dětí však s tím, jak rostou, slábne.

Jak se vyvíjejí volnočasové aktivity a co přinesou roky příští...

Protože se znění otázek u některých volnočasových kategorií s ohledem na vývoj mírně pozměnilo, není možné výsledky u všech kategorií srovnávat. Volnější srovnání výsledků však naznačuje, že děti ve věku 9–14 let se ve srovnání s rokem 2013 o něco častěji věnují elektronickým hrám (zejména v období 13–14 let, kdy podíl hráčů kulminuje). Ruku v ruce s tím také vzrostl čas, který hráči hraní věnují, a to až na 72 minut! Děti ve věku 9–14 let tráví více času na Facebooku, což koresponduje také s mírným zvýšením frekvence návštěv. Naopak ve srovnání s rokem 2013 děti věnují méně času surfování na internetu a sledování televize, což se projevilo jak poklesem denních televizních konzumentů věkové kategorie 9–14 let, tak i doby strávené sledováním televize.

Přestože s rostoucím věkem čtou děti méně a méně (zejména díky dalším mediálním aktivitám), srovnání s rokem 2013 ukázalo, že vše není tak zlé jak, se zdá. Oproti veškerým očekáváním a skepsi, která milovníky knih popadá vždy při pohledu na dětské „game playery“, došlo v průběhu posledních pěti let k růstu podílu silných čtenářů ve věkové kategorii 9–12 let, a naopak mírně poklesl podíl nečtenářů (zhruba o 3 % u dětí 9–14 let). Zdá se tedy, že propad dětského čtenářství, ke kterému došlo mezi roky 2003 a 2013, se nyní již zastavil a dětskému čtenářství tak možná svítá na lepší časy.

HANA FRIEDLAENDEROVÁ

| hana.friedlaenderova@admosphere.eu

Pozn.: nezkřácenou verzi příspěvku naleznete na <https://svkkl.cz/cenar>

Psalo se jinde

Podklady jsou čerpány z databází Anopress a KKL.

KOCANDA, Martin a Tomáš TOMÁNEK.
Novou budovu knihovny potřebujeme.
Lidové noviny: Domov, č. 180 (20180806), s. 4. ISSN 0862-5921.

Rozhovor s generálním ředitelem Národní knihovny ČR Martinem Kocandou mj. o třetí etapě revitalizace Klementina a vlivu této etapy a jejích důsledků na výpůjční služby uživatelům, dále na téma stavby nové budovy, vizí nové národní knihovny, nedostatečného rozpočtu knihovny aj.

SÝKOROVÁ, Lucie. Společné komunitní mapování pomáhá knihovnám stát se obývkem obce či města. Veřejná správa, 2018, 29(11), s. 4–5. ISSN 1213-6581.

Autorka vysvětluje principy projektu *Sociální inovace v knihovnách*, který připravil tým z Kabinetu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Dále se zabývá pojmy komunitní participativní plánování, sociální inkubátor, tzv. pavučinami, tj. nástroji tohoto plánování. Popisuje sedm konkrétních situací, které knihovny mohou díky participativnímu plánování lépe zvládat. Na závěr uvádí příklady komunitních knihoven. Proces vzniku komunitní knihovny je detailně popsán na příkladu knihovny ve Statenicích (okres Praha-západ).

ŠLESINGEROVÁ, Helena a Lucie SÝKOROVÁ.
Helena Šlesingerová: Úkolem knihoven je přizpůsobit se době i zachovat literární díla. Na nosiči tolik nezáleží. Veřejná správa, 2018, 29(11), s. 6–9. ISSN 1213-6581.

Rozhovor s Helenou Šlesingerovou, ředitelkou Knihovny města Plzně, na téma klesajícího počtu registrovaných čtenářů, služeb uživatelům knihoven, stávajícího stavu Knihovny města Plzně a plánů na novou budovu. Dále se autorka věnuje Klubu dětských knihoven SKIP, ASON Klubu (pro mladé a nezavedené autory) a péči nejen o mladé a nadějné autory. V závěru se zabývá médií, půjčováním e-knih atd.

Národní technická knihovna přešla na Linux. IT Systems, č. 7/2018, s. 4. ISSN 1212-4567.

Krátký příspěvek informuje o důvodech zavedení systému LINUX v Národní technické knihovně, dále o využití open source v informačních systé-

mech a komponentech založených na otevřených technologiích. V závěru zmiňuje Vufind a PostgreSQL. O této problematice pojednává také článek: Linux krátce. *Computer*, č. 91/2018, s. 131. ISSN 1210-8790.

KANZELSBERGER, Jan a Magdalena NOVÁ.
Své knihkupce vybíráme osobně.
Mladá fronta Dnes, č. 213 (20180913), s. 18. ISSN 1210-1168.

Rozhovor s Janem Kanzelsbergerem ml. o rodinném knihkupectví, výběru zaměstnanců, fenoménu čtení a celoživotního čtení, roli knihoven v podpoře čtení, rozdílu mezi čtenáři v knihovnách a „čtenáři“ v knihkupectvích, o spolupráci mezi knihkupectvím a knihovnami, internetovém obchodě apod.

MUSÁLKOVÁ, Zuzana. Knihomolové na internetu. Magazín Práva: Téma, č. 36/2018 (20180908), s. 8. ISSN 1211-2119.

Článek předkládá názory a zkušenosti tří odborníků na oblast čtení a vydávání knih, a to Jitky Kadlecové, Olgy Zbranek Biernátové a Ondřeje Mergla. První část je věnována blogu *Holkamod-rookata* <http://holkamodrookata.blogspot.com/>, kde se sdružují knihomolové (článek taktéž popisuje komunitu knihomolů). Blog spravuje knihovnice Jitka Kadlecová.

Druhá část je věnována vlivu sociálních sítí na poptávku po knihách, nákupu knih, oblíbenosti knih, internetové knihomolské komunitě. To vše popisuje marketingová specialistka Olga Zbrank Biernátová, ve třetí části předává své zkušenosti s propagací knih další marketingový specialista Ondřej Mergl.

RŮŽIČKOVÁ, Markéta. Knihovny počítačového věku. Glanc, č. 8/2018, s. 16. ISSN 1802-0577.

V první části příspěvku popisuje autorka výpůjční procesy v minulosti, dále se věnuje především knihovnám postaveným na netradičních místech či zrekonstruovaným z budov, které sloužily původně jinému účelu (např. hrad, kotlina, vozovna apod.). Dále zaznamenává činnost architektonického studia Projekt architekti.

Josef Volf

9. část

historik dějin českého knihovnictví • pedagog státní knihovnické školy • organizátor sjezdů obecních knihoven • propagátor zakládání čítáren • ředitel Knihovny Národního muzea

Po studiích historie na filozofické fakultě pražské univerzity nastoupil Josef Volf (7. 2. 1878 Příchovice – 12. 5. 1937 Praha) roku 1904 do Knihovny Národního muzea a tomuto pracovišti zůstal věrný po celý život. Prvním jeho úkolem bylo podílet se na zpracování *Bibliografie české historie* a ze zpracování záznamů o dějinách 17. století vycházel při svých studiích k dějinám knihoven, knihtisku, cenzury a novinářství, doplněných ovšem o archivní výzkum. Nebyl jen vědeckým pracovníkem, ale byl jediným z vědeckých knihovníků, jenž se stal průkopníkem lidového knihovnictví.

Příprava knihovnického zákona

Již v roce 1906 se zapojil do práce knihovnického odboru při Svazu osvětovém, kde soustavně pracoval a podílel se i na přípravě knihovnického zákona. Měl k tomu předpoklady, neboť jeho otec byl dobrovolným knihovníkem v hornické kolonii, a tak již od deseti let byl svědkem toho, jakou roli sehrála v té době česká kniha a jak potřebná by byla práce lidové knihovny. Pro lidovýchovný sjezd v roce 1908 připravil Josef Volf referát o veřejných čítárnách, které by měly ve větších obcích doplňovat půjčovní činnost knihoven. To, že v Čechách dosud nebyly organizované knihovnické kurzy, pokládal Volf za nedostatek a v roce 1911 inicioval návrh pro zemskou školní radu, aby v Praze zřídila knihovnické kurzy pro učitele, na které knihovnická práce v obcích často čekala.

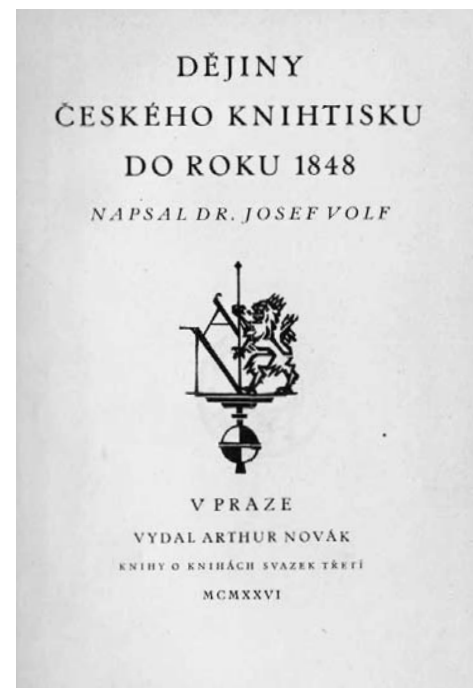
Knihovnické časopisy

Brzy po vydání knihovnického zákona začaly vycházet u pražských nakladatelů knihovnické časopisy. Prvním byl od října 1919 měsíčník *Knihy* za redakce L. J. Živného a od ledna 1920 vychá-

zela další revue *Knihy a knihovny*, kterou řídil Z. V. Tobolka společně s Josefem Volfem. Pro nedostatek odběratelů však od obou vyšlo jen po jednom ročníku. Když byl ustaven v červnu 1919 Spolek československých knihovníků a jejich přátel, rozhodl se vydávat od roku 1922 vlastní odborný časopis. Prvním předsedou spolku byl zvolen Josef Volf, který jej v programovém úvodním slovu prvního čísla *Časopisu československých knihovníků* obsahově zaměřil na širokou škálu knihoven v celé republice tak, aby napomáhal k povznesení knihovnického stavu jak po stránce sociální, tak odborné. Podle něj se právě sociální otázka týkala veřejných obecních knihoven, u nich si postavení knihovníků žádalo doplnění zákona, stejně tak by si právní vyjasnění vyžadovaly zkoušky na Státní knihovnické škole a na prázdninových knihovnických kurzech. Jeho cílem jako předsedy spolku bylo vytvářet knihovnický stav jako samostatný, odborně vzdělaný, radostný celek, jenž by měl plně pochopení pro význam veškerého knihovnictví, jehož úkolem je ozdravení politických poměrů zmírněním politických bojů. Vlastenectví viděl v tom, že kniha český národ probudila a přivedla jej k vítězství. Stejně tak by měla kniha v nové republice napomáhat formovat dobré lidi. Úkolem spolku a jeho časopisu ovšem mělo být vytváření nejen dobrých knihovníků, ale také dobrých čtenářů, kteří budou hledat v knize zábavu i užitek.

Profesní vzdělávání

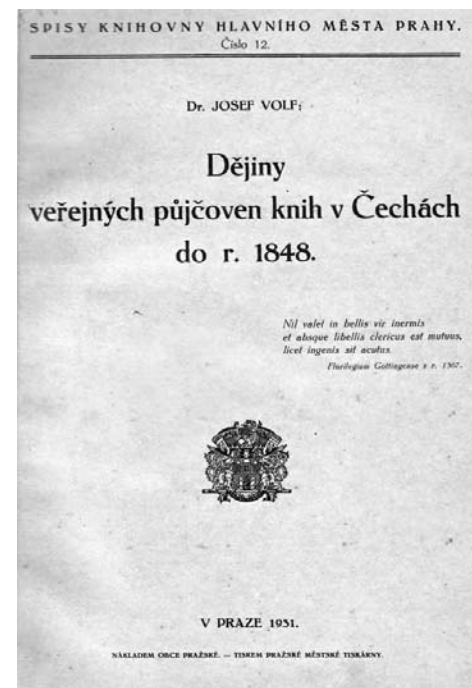
Knihovnické kurzy připravoval Svaz osvětový, ale po vydání knihovnického zákona se profesní vzdělávání stalo záležitostí státu. V prováděcím nařízení vlády k zákonu o veřejných knihovnách

Přehledné Dějiny českého knihtisku do roku 1848
vyšly roku 1926 česky a 1928 německy

obecních z roku 1919 se uvádí v článku 45 o knihovníkovi (knihovnici), že má být inteligentní osobou znalou literatury a knihovnické správy. U velkých knihoven v obcích s více než 10 000 obyvateli měl být knihovníkem aspoň absolvent střední školy s maturitou, který by měl vykonat po jednoročním studiu na Státní knihovnické škole státní zkoušku. V knihovnách pro 2000 až 10 000 obyvatel měl být do funkce knihovníka jmenován ten, kdo dokončil alespoň měšťanskou školu, navštěvoval třítydenní odborný kurz a vykonal státní zkoušku knihovnickou. Na vykonání knihovnické zkoušky byl stanoven termín nejpozději do 1. ledna 1926.

Výnosem Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 30. ledna 1920 byla zřízena Státní knihovnická škola v Praze, kterou řídil Zdeněk Václav Tobolka a Josef Volf na ní od počátku učil. Učební osnovy rozlišovaly dvojí předměty. Tematické přednášky o postavení a dějinách knihoven a všeobecné katalogizaci byly určeny pro knihovníky veřejných knihoven a vysvědčení o složení závěrečné zkoušky bylo pro zaměstnání v lidových knihovnách podmínkou. Kdo chtěl nabýt dokladu k žádosti o místo v knihovnách vědec-

Dějiny veřejných půjčoven v Čechách do r. 1848
(1931) předcházely zakládání veřejných knihoven

kých, skládal zkoušku také z dalších speciálních předmětů. Z prvního ročníku se z přihlášených sta posluchačů podrobilo zkoušce 38 studentů.

Již po prvním ročníku se v odborném tisku vyslovovaly názory na potřebu reorganizace školy. Předmětem kritiky byl nedostatek praktického výcviku a také to, že do knihovnické školy byli přijímáni vedle maturantů také vysokoškoláci a vyučující volili svůj výklad v jakémsi metodickém průměru, který vždy nevyhovoval. V původní podobě působila škola až do roku 1927 a dokončilo ji za sedm ročníků 169 absolventů, z toho 96 mužů a 73 žen, z nichž 80 absolventů vykonalo nižší zkoušky pro veřejné knihovny, 89 pak vyšší zkoušky pro činnost v knihovnách odborných. K reorganizaci knihovnického školství došlo v souvislosti se zřízením univerzitních knihovnických čtyřsemestrálních kurzů při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, které se podařilo prosadit Z. V. Tobolkovi. Ten je také po své habilitaci docentem knihovně organizoval a Volf jako lektor zde přednášel o knihovnické správě. Po Tobolkovi se stal Josef Volf v roce 1928 ředitelem Státní knihovnické školy s tím, že specializace výuky směřovala již jen na knihovníky obecních knihoven.

Ve středně velkých knihovnách, v obcích mezi dvěma a deseti tisíci obyvatel, měli složit knihovníci závěrečnou zkoušku z třítydenního státního knihovnického kurzu. Takové kurzy pořádalo ministerstvo od roku 1920 každoročně pro české nebo německé knihovníky vždy o velkých školních prázdninách v různých městech republiky a trvaly až do roku 1940. Pravidelně na nich přednášeli Josef Volf a přednosta oddělení knihoven ministerstva Robert Balaš, ty pak doplňovali učitelé nebo knihovníci z příslušného regionu. Při výuce Volf knihovníkům zdůrazňoval, aby obecní knihovny nebyly pouze půjčovnami, ale lidovýchovnými ústavy, které dobrodiní kultury přinášejí prostřednictvím knihy všem vrstvám národa. Knihovníky vedl k tomu, aby neustále doplňovali své poznání. Jako člověk příkladné tolerance žádal, aby se knihovna nikde nestávala střediskem zájmů stranických nebo třídních.

Odborný pracovník Národního muzea

Josef Volf byl ovšem odborným pracovníkem Národního muzea. Po Čeňku Zíbrtoví převzal v roce 1927 vedení knihovny a pokračoval v tom, co bylo tak typické pro tuto knihovnu, totiž v pilném sběratelství, aby se muzejní knihovna stala sbírkou dokumentů národní slovesnosti. V tom byly při vzniku republiky sbírky Knihovny Národního muzea bohatší než sbírky Veřejné a univerzitní knihovny v Praze. Také když se po vzniku republiky rozhodovalo o zřízení národní knihovny, připadaly v úvahu Veřejná a univerzitní knihovna nebo Knihovna Národního muzea. Národní knihovna jakožto státní instituce nakonec vznikla z univerzitní knihovny.

Jako spolupracovník Zíbrtovy *Bibliografie české historie* získal Josef Volf neobyčejný přehled o české historické literatuře. Ten se pro něj stal východiskem vlastní tvorby, která se projevila studiemi o náboženských dějinách a o svobodných zednářích v Čechách i o dalších tématech. Hlavním předmětem studia knihovníka Volfa se ovšem brzy stala kniha sama. Uveřejnil mnoho příspěvků k dějinám knihtisku, jednotlivých tiskáren, knihtiskařů i nakladatelů, které shrnul v knize *Dějiny českého knihtisku do roku 1848* (Praha 1926, německy Weimar 1928). Práce přinesla mnoho nového k poznání vývoje tohoto černého řemesla v českých zemích a cenný je také připojený knihopisný přehled prací k tomu-

to tématu. Knižně vyšly také Volfovy *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do r. 1848* (Praha 1931), které vedle hlavního tématu jsou i autorovým projevem názorů na psychologii čtenáře, poslání četby a na cíle knihoven. V této pramené studii dospěl k přesvědčení, že komerční půjčovny knih v době předbřeznové pro národnostní uvědomění neměly žádný význam. V tom smyslu sehrály naopak velký význam do roku 1848 české knihovny lidové, o kterých Volf publikoval seriál článků (*Česká osvěta*, 1911, roč. 7). Pod pojmem lidové knihovny chápal takové, které se svou činností obracely skoro výhradně k nejširším lidovým vrstvám a byly také prostým lidem založeny a udržovány. Z dobového tisku a z ankety časopisu *Světobzor* z roku 1870 vypsál údaje o řemeslnických, rolnických, školních, obecních, městských, farních a spolkových knihovnách, citoval praktické návody na jejich zřízení i to, jak mají být uspořádány. U obecní knihovny v Žalovicích na Kroměřížsku šel do archivních pramenů. Cenný je také připojený závěrečný přehled zdrojů, ze kterých pro seriál o lidových knihovnách čerpal.

Dějiny žurnalistiky a bibliofilské časopisy

Podobně jako dějinám knihtisku se soustavně věnoval také dějinám novinářství, které po četných přípravných časopiseckých studiích shrnul do knihy *Dějiny novin v Čechách do r. 1848* (Praha 1930). Její význam je nejen v pramenném popisu vývoje žurnalistiky od nejstarších dob, ale zejména ve vystižení podílu tisku na národním obrození.

Bohatá byla také další organizační činnost Josefa Volfa. Jeho vztah ke krásné knize se projevila redigováním bibliofilských časopisů *Vitrinka* (1930–1933), *Český bibliofil* (1932–1936), *Marginalie* (od r. 1934). Jeho vědecká práce došla uznání také tím, že se stal členem České akademie věd a umění, Královské české společnosti nauk, byl předsedou Spolku českých bibliofilů, v Masarykově lidovýchovném ústavu působil jako dlouholetý člen správního výboru a předseda literárního odboru. Především byl však Josef Volf přítelem všech veřejných knihovníků, kteří v něm viděli svého ochotného rádce.

JAROMÍR KUBÍČEK

| kubicek.jaromir@gmail.com

Ze světa

Zdroje jsou dostupné v Knihovně knihovnické literatury Národní knihovny ČR

I knihovny v Malajsii v jihovýchodní Asii procházejí hlubokou transformací včetně většího zapojení místních komunit a zlepšení přístupu ke sbírkám.

Knihovny se snaží posílit své role při výměně znalostí a rozvoji moderních technologií. Strategie se zaměřuje především na inovativní služby, institucionální partnerství, komunitní knihovny, větší zapojení akademických knihoven a rozšíření mezinárodní spolupráce. Knihovníci a knihovny mají stále velký vliv na místní komunitu, spolupracují s místními organizacemi a firmami a angažují se při řešení sociálních problémů. Profesionálové pracující v knihovnách se musí zapojit do aktivit v komunitě. Pro místní vládu je rozvoj komunity na prvním místě a spolupráce se všemi typy knihoven je součástí *Národního transformačního programu*. V Malajsii ovšem chybí koordinovanější politika, existuje málo odborné literatury i empirických dat o angažovanosti knihoven. Prostředníkem pro řízení transformačních změn v poskytování služeb knihoven je Národní knihovna Malajsie. Výzkum s názvem *Baba* z roku 2017 poskytl přehled o vývoji různých typů knihoven v Malajsii a zdůrazňuje jejich iniciativy v oblasti transformace knihovních služeb prostřednictvím digitálních technologií. Pro budoucnost zdejších knihoven budou stále důležitější nové technologie, budování sociálních sítí a vazeb, strategická partnerství s důležitými organizacemi státní správy a samosprávy.

(IFLA Journal – Volume 44, Number 2, March 2018, s. 90–105)

Literární archiv Slovenské národní knihovny uchovává více než 150 rodinných alb, z toho 28 katalogizovaných.

Jedinečnost těchto alb spočívá v tom, že vedle rodinných příslušníků obsahují i fotografie mnohých významných osobností slovenského národního a kulturního života z přelomu 19. a 20. století. Jejich prostřednictvím poznáváme tyto osobnosti i to, jak byly jednotlivé rodiny často propojené sňatky a jinými rodinnými vazbami. Vzácnost umocňují pozoruhodné vazby alb. Ne všechna alba jsou však rodinná (např. policejní album, alba s vzácnými fotografiemi významných slovenských osobností nebo jubilejní album Matice sloven-

ské 1863–1947). Zajímavé obrázky najdeme v Albu nitranských krojů, který patří k nejvzácnějším akvizicím. Obsahuje 28 barevných pohlednic od nitranského fotografa Gustava Logera, které jsou ukázkou rozmanitosti lidových oděvů v 19. století. Nejnověji katalogizovaný je přírůstek významného fotografa Karla Plicky. V Literárním archivu jsou desítky nezpracovaných alb významných šlechtických rodin a osobností kulturního a společenského života. Většina alb potřebuje nutně restaurátorský zásah. Toto mimořádné kulturní dědictví bude i nadále rozšiřovat Literární archiv a snad se podaří i jeho digitalizace.

(Knižnica – ročník 19, číslo 1, 2018, s. 68–75)

Fragmenty globu z 15. století, který zakoupila Bavorská státní knihovna v roce 1990 za 2 000 000 německých marek, jsou podle posledních průzkumů falzem.

Falzum bylo patrně vytvořeno před rokem 1960 podle kopie globu, která se nachází v americké Minnesotě. Výsledek průzkumu je součástí studie a vědecké práce ústavu ochrany a restaurování Bavorské státní knihovny. Segmentu slavného globu od Martina Waldseemüllera se přezdívá „Amerika“. Bavorský globus byl doposud datován rokem 1507. Globus byl získán v roce 1990 vdovou známého amerického antikváře H. P. Krause, který zemřel v roce 2003. Provenience a vlastnictví globu byly naposledy přezkoumány a potvrzeny v roce 2005. Odpovídající poznámky předchozího majitele lze nalézt na vnitřní straně předního krytu a pravost dokumentu dosud nebyla nikdy zpochybněna. Amerika byla perlou sbírky starých map Bavorské státní knihovny. Pochyby o pravosti této kopie se objevily až při zkoumání digitálních kopií s vysokým rozlišením. Známé kopie globu Amerika byly srovnávány s nabízenou kopií u aukční síně Christie's, která byla nabízena za 1 000 000 eur, i s mnichovskou kopií. Odborné expertízy dospěly k závěru, že se v obou případech jedná o falzum a obě kopie byly vytvořeny ve stejné době. V současné situaci uvažuje bavorská státní knihovna o tom, jaké právní kroky uplatnit.

(BuB Forum Bibliothek und Information – Jahrgang 70, Nr. 4, 2018, s. 156–157)

Před 140 lety, **6. 11. 1878**, se narodil ruský spisovatel **Michail Arcybašev** († 1927), autor románu *Svědce*.

Před 180 lety, **7. 11. 1838**, se narodil francouzský spisovatel **Auguste Villiers de l'Isle-Adam** († 1889), představitel symbolismu, autor *Krutých povídek*.

Před 110 lety, **7. 11. 1908**, zemřel francouzský dramatik **Victorien Sardou** (* 1831), autor dramatu *Tosca*, které se stalo předlohou slavné Pucciniho opery.

Před 200 lety, **9. 11. 1818**, se narodil ruský spisovatel **Ivan Sergejevič Turgeněv** († 1883). Pocházel z bohaté šlechtické rodiny, studoval literaturu a filozofii, procestoval téměř celou Evropu. Působil na ministerstvu vnitra a pak odešel do Francie. Rusko navždy opustil na protest proti carskému režimu. Ve Francii se stýkal s Flaubertem či Zolou a také zde zemřel. Patřil k předním představitelům liberálního křídla ruské literatury. Psal romány, novely, povídky i dramata, začínal jako básník. Jeho díla měla ve své době značný kritický a čtenářský ohlas i velký vliv na ruskou literaturu a ruské duchovní klima. K Turgeněvovým nejslavnějším dílům patří cyklus črt a povídek *Lovcovy zápisky*, román *Otcové a děti*, zabývající se generační problematikou, a román *Rudin*, který znovu otevřel problém tzv. zbytečného člověka. Turgeněv dále napsal romány a novely *Šlechtické hnízdo*, *V předvečer*, *Dým*, *Novina*, *Jarní vody*, *Asja*, *Hodinky*, *První láska*, *Zátiší*, *Deník zbytečného člověka*, *Přízraky*, *Záhadné povídky* a další. Z dramát jmenujme *Měsíc na venkově*, *Snídani u maršálka* či *Venkovanku* – ve své době nevzbudily na rozdíl od próz větší pozornost, avšak lze v nich spatřit první signály tendencí, které dovršil ve svých hrách A. P. Čechov.

Před 100 lety, **9. 11. 1918**, zemřel francouzský básník, dramatik a prozaik **Guillaume Apollinaire** (* 1880), autor převratných básnických děl *Pásmo*, *Alkoholy* a *Kaligramy* či surrealistického dramatu *Prsy Tiréziiov*.

Před 90 lety, **9. 11. 1928**, se narodila česká spisovatelka a novinářka **Ilona Borská** († 2007), autorka knih pro mládež a životopisných příběhů, např. *Doktorka z domu Trubačů*, *Osud jednoho Čecha* či *Poutník pod hvězdami*.

Před 100 lety, **10. 11. 1918**, se narodil **Miroslav Horníček** († 2003), český herec, spisovatel, režisér, výtvarník a divadelní teoretik.

Před 80 lety, **10. 11. 1938**, se narodil český básník, prozaik, překladatel a diplomat **Jiří Gruša** († 2011), mj. autor románů *Mimner aneb Hra o smraďocha* a *Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přítele*.

Před 90 lety, **11. 11. 1928**, se narodil mexický spisovatel **Carlos Fuentes** († 2012). Jako syn diplomata hodně cestoval a později se sám diplomacii věnoval. V roce 1987 získal Cervantesovu cenu. Přirazuje se k autorům tzv. magického realismu. K jeho nejvýznamnějším dílům patří novela *Aura* a romány *Nejprůzračnější kraj* a *Smrt Artemia Cruze*, které známe i z českých překladů. Česky dále vyšly romány *Diana aneb Osamělá lovkyně*, *Starý gringo* a *Orlí křeslo* a soubor kulturně-historických esejů *Pohřbené zrcadlo*. Z jeho rozsáhlého díla je jedním z vrcholů objemný román *Terra nostra*. Dále jmenujme např. romány a novely *Čistá svědomí*, *Svlékání z kůže*, *Posvátné pásmo*, *Narozeniny*, *Hlava hydry*, *Vzdálení příbuzní*, *Spálená voda*, *Kampaň*, *Roky s Laurou Díazovou* a další. Je také autorem dramát a esejů o literatuře.

Před 160 lety, **20. 11. 1858**, se narodila švédská spisovatelka **Selma Lagerlöfová** († 1940), autorka slavného románu *Gösta Berling*; jako první žena získala v roce 1909 Nobelovu cenu za literaturu a v roce 1914 se jako první žena stala členkou Švédské akademie.

Před 50 lety, **25. 11. 1968**, zemřel americký spisovatel **Upton Sinclair** (* 1878), autor románu *Džungle*, jedenáctidílné románové série *Konec světa* (za třetí díl, *Dračí zuby*, získal v roce 1943 Pulitzerovu cenu) nebo románu *Olej*, na jehož motivy vznikl oceňovaný film *Až na krev*. Před 50 lety, **26. 11. 1968**, zemřel německý spisovatel židovského původu **Arnold Zweig** (* 1887), autor románu *Spor o seržanta Gríšu*.

Před 330 lety, **29. 11. 1688**, zemřel **Bohuslav Balbín** (* 1621), český literát, historik, kněz (jezuita), zeměpisec a pedagog, autor *Rozpravy na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého*.

Portréty archiv autora

Multikulturní aktivity v Masarykově veřejné knihovně Vsetín

s. 345–346
Gastronomický workshop s ochutnávkou specialit mongolské kuchyně

Momentka z tzv. Živé knihovny, kdy se žáci škol seznamují s životními příběhy migrantů

Foto: archiv MVK Vsetín

Práce knihoven s kulturními

a jazykovými menšinami s. 343–345
Plakáty, které zvou k návštěvě knihovny, byly připraveny v roce 2017 v rámci projektu *Koncepce integrace cizinců*

Foto: archiv K. Nekolové

Knihovny v Česko-saském regionu vytvářejí společný prostor učení s. 365–366
Účastníci studijního pobytu před libereckou radnicí, 22. května 2017

Foto: Zdeněk Rakušan

Svaz knihovníků a informačních pracovníků
Národní knihovna ČR
Národní archiv
vás zvou na

19. konferenci **Archivy, knihovny, muzea** v digitálním světě 2018,

která se uskuteční

28. a 29. listopadu 2018

v konferenčním sále Národního archivu v Praze,
Archivní 4, Praha 4 – Chodovec.

Konference je věnována problematice spolupráce archivů, knihoven, muzeí, galerií a památkové péče při využívání informačních a komunikačních technologií pro ochranu a zpřístupnění kulturního dědictví.

Účastnický poplatek 400 Kč bude vybírán při prezenci před zahájením konference.

Registrace účastníků nejpozději do 22. 11. 2018

